

I. HISTORIE A VÝVOJ RADY EVROPY A ORGÁNŮ EVROPSKÉ ÚMLUVY O LIDSKÝCH PRÁVECH

Rada Evropy

Prvotní myšlenky na zřízení Rady Evropy, uzavřené mezinárodní organizace sdružující nyní už téměř všechny evropské státy, sahají do období druhé světové války. Winston Churchill, ministerský předseda vlády Spojeného království Velké Británie a Severního Irska, začal v roce 1943 vyzývat evropské státy k vytvoření mezinárodní organizace po vzoru Společnosti národů, která by se však omezovala pouze na území Evropy. V roce 1948, kdy v tehdejší Československu probíhal komunistický puč pošlapávající demokratické principy, na kterých byla vybudována první republika za prezidenta Tomáše Garrigua Masaryka, počala Churchillova myšlenka nabývat konkrétnějších forem. Došlo k vytvoření sdružení pěti států na podkladě smlouvy uzavřené v Bruselu,¹ ke které se později připojilo dalších pět evropských států.² Dne 5. května 1949 tyto státy podepsaly v Londýně zakládací listinu, která se stala Statutem Rady Evropy. Statut vstoupil v platnost dne 3. srpna 1949. Za sídlo nové mezinárodní organizace bylo vybráno město Štrasburk, které během svého historického vývoje patřilo střídavě Německu a Francii a které se v roce 1945 stalo znovu součástí území Francie. K zakládajícím státům Rady Evropy se postupem času připojily další západoevropské státy a od roku 1990, po pádu komunismu,

¹ Belgie, Francie, Lucembursko, Nizozemí, Spojené království Velké Británie a Severního Irska

² Dánsko, Irsko, Itálie, Norsko a Švédsko

i některé státy východoevropské.³ V současné době sdružuje Rada Evropy 45 evropských států.⁴

Evropská úmluva o lidských právech

Historický vývoj prokázal, že pouhá prohlášení o nezbytnosti ochrany lidských práv a svobod nikdy neovlivnila jejich vývoj a nezměnila jejich skutečný stav. Zakladatelské státy, které podepsaly Evropskou úmluvu o ochraně lidských práv a základních svobod, známou spíše pod kratším názvem Evropská úmluva o lidských právech (dále jen „Úmluva“), měly tuto skutečnost na paměti a snažily se vytvořit mezinárodní právní instrument, který by byl založen na možnosti skutečného uplatnění práv a svobod a na účinnosti jejich ochrany. Právě z tohoto důvodu byly do Úmluvy začleněny jen ty práva a svobody, které mají individuální charakter a které mohou být přesně formulovány a účinně vynutitelné. Autoři Úmluvy k účinné vynutitelnosti práv a svobod v ní zakotvených vytvořili systém soudních orgánů nezávislý na jednotlivých smluvních státech, oprávněný projednávat individuální stížnosti na porušení

³ Od listopadu 1990 se stalo členy Rady Evropy celkem 20 států střední a východní Evropy: Maďarsko v roce 1990, Polsko v roce 1991, stejně jako bývalá Česká a Slovenská Federativní Republika, Bulharsko v roce 1992, Estonsko, Litva, Slovinsko, Česká republika, Slovensko a Rumunsko v roce 1993, Lotyšsko, Albánie, Moldávie, bývalá Jugoslávská republika Makedonie a Ukrajina v roce 1995, Ruská Federace a Chorvatsko v roce 1996, Gruzie, Arménie a Azerbájdžán v roce 2001, Bosna a Hercegovina v roce 2002 a konečně Srbsko a Černá Hora v roce 2003. Kromě toho, Monako podalo žádost o přijetí za člena Rady Evropy 21. října 1998. O jeho žádosti nebylo dosud rozhodnuto.

⁴ Albánie, Andora, Arménie, Azerbájdžán, Belgie, Bosna a Hercegovina, Bulharsko, Bývalá jugoslávská republika Makedonie, Česká republika, Dánsko, Estonsko, Finsko, Francie, Gruzie, Chorvatsko, Irsko, Island, Itálie, Kypr, Lichtenštejnsko, Litva, Lotyšsko, Lucembursko, Maďarsko, Malta, Moldávie, Německo, Nizozemí, Norsko, Polsko, Portugalsko, Rakousko, Rumunsko, Rusko, Řecko, San Marino, Slovenská republika, Slovinsko, Spojené království Velké Británie a Severního Irsku, Srbsko a Černá Hora, Španělsko, Švédsko, Švýcarsko, Turecko a Ukrajina

těchto práv a svobod. Ačkoli se tento systém stal poměrně „samozřejmostí“, alespoň pokud šlo o západoevropské státy, je třeba si uvědomit, že v padesátých letech bylo právo fyzické či právnické osoby, skupiny jednotlivců nebo nevládní organizace podat stížnost proti kterémukoli smluvnímu státu Úmluvy včetně státu vlastnímu nevídanou opovázlivostí.

Katalog práv a svobod, tak jak byl sepsán v původním znění Úmluvy ze 4. listopadu 1950,⁵ byl postupně doplňován o další práva hmotného i procesního charakteru, a to prostřednictvím dodatkových protokolů.

První dodatkový protokol k Úmluvě (Protokol č. 1) byl podepsán v Paříži dne 20. března 1952 a vstoupil v platnost dne 18. května 1952. Obsahuje právo na ochranu majetku, právo na vzdělání a právo na svobodné volby. Protokol č. 4, podepsán ve Štrasburku dne 16. září 1963, který vstoupil v platnost dne 2. května 1968, zakazuje uvěznění pro dluh, vyhošťování občanů a hromadné vyhošťování cizinců a garantuje svobodu pohybu. Protokol č. 6, který byl podepsán dne 28. dubna 1983 též ve Štrasburku a vstoupil v platnost dne 1. března 1985, zrušil trest smrti s tím, že stát bude mít napříště právo odsoudit jednotlivce k trestu smrti pouze ve výjimečných případech. Protokol č. 7, podepsán ve Štrasburku 22. listopadu 1984, vstoupil v platnost 1. listopadu 1988. Zaručuje zejména právo na dvoustupňové trestní soudnictví, právo nebýt odsouzen dvakrát za tentýž trestný čin soudy téhož státu (princip *non bis in idem*), jakož i rovnost mezi manžely. Dne 4. listopadu 2000 byl otevřen k podpisu Protokol č. 12, který obecně zakazuje diskriminaci. Vzhledem k tomu, že nebyl ratifikován 10 členskými státy, nevstoupil dosud v platnost. Konečně dne 1. července 2003 vstoupí v platnost Protokol č. 13, který ruší trest smrti za všech okolností.

Vedle těchto protokolů byly přijaty též protokoly č. 2, 3, 5, 8, 9, 10 a 11, které procesně upravovaly fungování kontrolního mechanismu

⁵ Úmluva vstoupila v platnost z hlediska mezinárodního práva po uložení deseti ratifikačních listin dne 3. září 1953

a řízení před orgány Úmluvy. Protokol č. 2, podepsaný ve Štrasburku dne 6. května 1963, který vstoupil v platnost o sedm let později, totiž 21. listopadu 1970, dal Evropskému soudu pro lidská práva (dále jen „Soud“) konzultační pravomoc. Protokol č. 3, který byl podepsán v sídle Rady Evropy dne 6. května 1963 a vstoupil v platnost dne 21. září 1970, přinesl několik změn do řízení před Soudem a bývalou Evropskou komisí pro lidská práva (dále jen „Komise“). Protokol č. 5 byl podepsán opět ve Štrasburku dne 20. ledna 1966 a vstoupil v platnost dne 20. prosince 1971. Modifikoval volební řízení členů Komise a soudců Soudu. Osmý dodatkový protokol, podepsaný ve Vídni dne 19. března 1985, který je v platnosti od 1. ledna roku 1990, změnil některá procesní ustanovení Úmluvy. Protokoly č. 3, 5 a 8 byly začleněny přímo do textu Úmluvy. K těmto protokolům je třeba připojit Protokoly č. 9, 10 a 11, které mají rovněž procesní charakter. Devátý protokol, který vstoupil v platnost dne 1. října 1994, znamenal poměrně velký průlom do řízení před tehdejšími orgány Úmluvy, neboť umožnil stěžovateli, jehož stížnost byla Komisí shledána přijatelnou, obrátit se na Soud. Toto právo měly do té doby jen Komise nebo stát, proti kterému stížnost směřovala. Konečně, obsahem Protokolu č. 10 byly změny v hlasování Výboru ministrů o případech projednávaných orgány Úmluvy. Protokol č. 12, obecně zakazující diskriminaci byl otevřen k podpisu 4. listopadu 2000, avšak dosud nevstoupil v platnost, neboť nebyla splněna podmínka uložení deseti ratifikačních listin (pouze tři členské státy Rady Evropy – Chorvatsko, Kypr a Gruzie – protokol ratifikovaly).

Mechanismus vynutitelnosti práv a svobod obsažených v Úmluvě a jejích Protokolech

Článek 19 Úmluvy⁶ stanovil, že „K zajištění plnění závazků, při-

⁶ Znění platné do 31. října 1998

jatých Vysokými smluvními stranami v Úmluvě a v protokolech k ní, se zřizuje a) Evropská komise pro lidská práva; b) Evropský soud pro lidská práva.“ Třetí a čtvrtá hlava Úmluvy byly věnovány ustanovením o řízení před těmito dvěma orgány.⁷

Dvoustupňové řízení bylo v roce 1998 změněno na řízení jednostupňové, a to prostřednictvím dodatkového Protokolu č. 11, který byl otevřen k podpisu 11. května 1994 a vstoupil v platnost 1. listopadu 1998. Jinými slovy, tento Protokol zásadně reformoval dosavadní mezinárodní soudní systém Úmluvy vytvořením jednotného a stálého soudního orgánu. Tento orgán – Soud – měl napříště rozhodovat jak o přijatelnosti tak o meritu projednávaných stížností. Ačkoli šlo zdánlivě o pouhou fúzi dvou do té doby fungujících kontrolních orgánů – Komise a Soudu –, ve skutečnosti se velmi podstatně změnilo postavení účastníků řízení. Stěžovateli tak bylo umožněno obrátit se se svou stížností přímo na ryze soudní orgán (Komise se rozhodovala pouze o přijatelnosti stížnosti a k meritu věci se vyjadřovala pouze předběžně a tedy nezávazně). Na druhé straně se smluvní státy Úmluvy zřekly možnosti fakultativního uznání pravomoci Komise a Soudu projednávat stížnosti podané proti nim. Další důležitou změnou podtrhující nezávislost Soudu bylo omezení quasi-soudní pravomoci Výboru ministrů, politického a výkonného orgánu Rady Evropy, který napříště pouze dohlíží na výkon rozsudků Soudu.⁸

Vraťme se tedy k výše uvedenému článku 19 Úmluvy, který zní ode dne 1. listopadu 1998 takto: „K zajištění plnění závazků, přijatých Vysokými smluvními stranami v Úmluvě a v Protokolech k ní, se zřizuje Evropský soud pro lidská práva (dále jen „Soud“)“.

⁷ Články 20 až 37 byly věnovány řízení před Komisí, články 38 až 56 se týkaly řízení před Soudem

⁸ Ve smyslu článku 46 odst. 2 Úmluvy „Konečný rozsudek Soudu se doručuje Výboru ministrů, který dohlíží na jeho výkon.“

II. ROZSAH APLIKACE ÚMLUVY A JEJÍCH PROTOKOLŮ

Územní aplikace Úmluvy

Územní aplikace Úmluvy vymezuje rozsah **kompetence *ratione loci* Soudu**. Jinými slovy, k porušení Úmluvy musí dojít na území, které spadá pod jurisdikci dotčeného státu.⁹ Termín „jurisdikce“ není definován tradičně ve smyslu mezinárodního práva (státní občanství, trvalé a přechodné bydliště stěžovatele, atd.), nýbrž v klasickém smyslu slova. Jedná se o „vertikální vztah“ mezi poškozeným a státem, který zasáhl do práv a svobod zaručených Úmluvou. K tomu, aby jednotlivec spadl pod jurisdikci určitého státu, je nezbytné, aby stát nad ním vykonával svou moc.

Termíny „území“ ve smyslu mezinárodního práva a „jurisdikce“ se zde tedy nepřekrývají. Osoba, která se nachází z geografického hlediska na území dotčeného státu, se může vymykat jeho jurisdikci, a naopak jednotlivec, jenž se fyzicky nachází mimo území téhož státu, může pod jeho jurisdikci spadat. Nelze proto jednoduše říci, že jestliže ke skutečnostem, které jsou obsahem stížnosti, nedošlo na území dotčeného státu, je stížnost neslučitelná *ratione loci* s ustanoveními Úmluvy. Například ve věci *Kypr v. Turecko* Soud stanovil, že odpovědnost státu se neomezuje jen na jeho území, ale pokrývá i činnost představitelů státu v zahraničí včetně diplomatických misí a ambasád a členů armády lokalizovaných v zahraničí.¹⁰

⁹ Článek 56 odst. 1 Úmluvy „Každý stát může při ratifikaci nebo kdykoli později prohlásit sdělením generálnímu tajemníkovi Rady Evropy, že tato Úmluva se bude vztahovat, s výhradou odstavce 4 tohoto článku, na všechna nebo kterákoli z území, za jejichž mezinárodní vztahy je odpovědná.“ Čtvrtý odstavec pak dodává, že „Každý stát, který učiní prohlášení podle prvního odstavce tohoto článku, může kdykoli později prohlásit jménem jednoho nebo více území, kterých se toto prohlášení týká, že uznává pravomoc Soudu k tomu, aby přijímal stížnosti jednotlivců, nevládních organizací nebo skupin jednotlivců podle článku 34 této Úmluvy.“

¹⁰ Stížnost č. 6780/74 & 6950/75, roz. 26. 5. 1975, D. R. 2, str. 125

Ve věci *Bertrand Russel Peace Foundation Ltd v. Spojené království*, týkající se zadržování korespondence stěžovatelské společnosti orgány bývalého Sovětského svazu a jeho žádosti, aby jí Spojené království Velké Británie a Severního Irska diplomatickými prostředky poskytlo ochranu, Komise vyslovila názor, že článek 1 Úmluvy nelze interpretovat tak, že by ukládal smluvním státům pozitivní povinnost zajistit, aby nesmluvní státy Úmluvy respektovaly práva a svobody v ní obsažené. Pouhá skutečnost, že stěžovatelská společnost měla své sídlo na území Spojeného království, nestačila v tomto případě k tomu, aby její záležitost podléhala jurisdikci Spojeného království z hlediska Úmluvy.¹¹ Naopak ve stížnosti *Spaans v. Nizozemí* Komise mínila, že Úmluva umožňuje státům přiznat na svých územích výkon pravomoci jiným mezinárodním subjektům, a omezit tak výkon vlastní pravomoci pokud jde o činy, kterých by se orgány těchto mezinárodních subjektů dopustily. Jde například o případ přiznání diplomatických výhod a imunit orgánům jiného státu nebo orgánům mezinárodní organizace, v tomto případě Stížnostní tribunál Íránu a Spojených států amerických v Haagu.¹²

Otázkou teritoriální aplikace Úmluvy se Soud zabýval též ve věci *Drozd a Janousek v. Francie a Španělsko*,¹³ která se týkala zákonnosti věznění stěžovatelů ve Francii, ve smyslu článku 5 odst. 1 Úmluvy. Stěžovatelé byli odsouzeni na území Andorry a podle obecné zvyklosti udržované mezi Francií a Andorrou byli vězněni ve Francii. Ve své stížnosti proti Francii tvrdili, že andorrský soud nerespektoval procesní záruky ve smyslu článku 6 odst. 1 Úmluvy. Soud ve svém rozsudku vyslovil názor, že výkon pracovních povinností představitelů státu v zahraničí nestačí k tomu, aby stát, jehož jsou stěžovatelé občané, byl za jejich rozhodnutí odpovědný. V daném případě pouhý fakt, že soud sídlící na území Andorry (jež v té době nebyla stranou Úmluvy) byl složen z francouzských a španělských

¹¹ Stížnost č. 7597/76, roz. 2. 5. 1978, D. R. 14, str. 117-124

¹² Stížnost č. 12516/86, roz. 12. 12. 1988, D. R. 58, str. 119

¹³ Rozsudek z 26. června 1992, Série A č. 240, str. 33-35, odst. 108-11

soudců, nestačil k tomu, aby se stěžovatelé domáhali vůči Francii, aby trestní řízení vedené proti nim v Andoře probíhalo v souladu z ustanoveními článku 6 Úmluvy. Soudci andorrského soudu totiž nebyli v postavení zástupců Francie či Španělska, nýbrž vykonávali své soudcovské funkce nezávisle na těchto státech pro potřeby Andorrry, pod jejíž jurisdikci spadali.

Podle názoru štrasburských orgánů mají státy možnost samy rozšířit nebo omezit územní aplikaci Úmluvy. Musí tak však učinit výslovným prohlášením. Ve věci *Meignan v. Francie* Komise uvedla, že skutečnosti, ke kterým došlo na území Monackého knížectví nezakládají odpovědnost Francie.¹⁴

Zvláštními případy jsou stížnosti týkající se vydání či vyhoštění, kdy se lze domnívat, že osoba, která má být vydána nebo vyhoštěna, riskuje v zemi přijetí, že s ní bude zacházeno způsobem zakázaným článkem 3 Úmluvy. Tudíž stát, který je smluvní stranou Úmluvy a který rozhodne o vyhoštění či vydání za těchto okolností, se stává „spoluodpovědným“ za možné porušení Úmluvy. Ve věci *Kirkwood v. Spojené království* Komise vyslovila názor, že závazek, který na sebe smluvní strany vzaly vůči všem jednotlivcům spadajícím pod jejich jurisdikci, se vztahuje – pokud jde o oblast článku 3 Úmluvy – i na povinnost nevystavovat je situaci, která by pro ně mohla mít nenapravitelné následky, a to i mimo jejich území.¹⁵

Tento názor Komise připomněl Soud ve věci *Soering v. Spojené království*, týkající se vydání stěžovatele do Spojených států amerických, kde mohl být vystaven tzv. „syndromu cely smrti“, podobně jako ostatní vězni ve věznicích ve státě Virginia odsouzení k trestu smrti. Soud tento syndrom přirovnal k nelidskému jednání (viz níže). Vyslovil, že rozhodnutí o vyhoštění může založit odpovědnost smluvního státu Úmluvy, pokud jsou zde vážné důvody domnívat se, že postižený, bude-li vydán, reálně riskuje, že bude podroben mučení nebo nelidskému jednání či ponižujícímu trestu.¹⁶

¹⁴ Stížnost č. 21392/93, roz. 28. 6. 1993, D. R. 75, str. 251

¹⁵ Stížnost č. 10479/83, roz. 12. 2. 1984, D. R. 37, str. 158–191

¹⁶ Rozsudek ze 7. července 1989, Série A č. 161, odst. 98–99

Věcná aplikace Úmluvy

Věcná neboli materiální aplikace Úmluvy vymezuje **kompetenci *ratione materiae* Soudu** projednávat mu předložené stížnosti.

Úmluvu lze aplikovat na danou situaci potud, pokud se dotýká práv a svobod, které jsou v ní nebo v jejích dodatkových protokolech obsaženy. Všechna práva a svobody se dotýkají osobní integrity jednotlivce a jeho politické svobody. Jedná se o právo na život (článek 2 Úmluvy), zákaz mučení a nelidského či ponižujícího jednání a trestání (článek 3 Úmluvy), zákaz otroctví a nucené práce (článek 4 Úmluvy), právo na svobodu a osobní bezpečnost (článek 5 Úmluvy), právo na spravedlivý proces jak v trestněprávní tak v občanskoprávní oblasti (článek 6 Úmluvy), právo na respektování osobního a rodinného života, obydlí a korespondence (článek 8 Úmluvy), svobodu myšlení a náboženského přesvědčení (článek 9 Úmluvy), svobodu vyjadřování (článek 10 Úmluvy), svobodu shromažďování (článek 11 Úmluvy), o právo na uzavření manželství (článek 12 Úmluvy), právo na účinný opravný prostředek (článek 13 Úmluvy), zákaz diskriminace (článek 14 Úmluvy), ochranu vlastnických práv (článek 1 Protokolu č. 1), právo na vzdělání (článek 2 Protokolu č. 1), právo na svobodné volby (článek 3 Protokolu č. 1), zákaz uvěznění pro dluh (článek 1 Protokolu č. 4), svobodu pohybu (článek 2 Protokolu č. 4), zákaz vyhošťování občanů daného státu (článek 3 Protokolu č. 4), zákaz hromadného vyhošťování cizinců (článek 4 Protokolu č. 4), zrušení trestu smrti (článek 1 Protokolu č. 6), dále jde o procesní záruky v případě vyhoštění cizince (článek 1 Protokolu č. 7), právo na dvoustupňové trestněprávní soudní řízení (článek 2 Protokolu č. 7), právo na odškodnění v případě soudního omylu (článek 3 Protokolu č. 7), právo nebýt souzen dvakrát za tentýž trestný čin (článek 4 Protokolu č. 7) a konečně jde o právo rovnosti mezi manžely (článek 5 Protokolu č. 7).

Úmluva naopak nezaručuje například právo získat místo státního zaměstnance,¹⁷ právo na politický azyl a na vstup a usídlení se

¹⁷ Stížnost č. 8130/78, roz. 12. 3. 1981, D. R. 22, str. 27, 33

na území cizího státu,¹⁸ na započítání doby strávené ve vazbě do celkové délky trestu odnětí svobody,¹⁹ právo na udělení státního občanství,²⁰ právo na výkon trestu odnětí svobody v určité věznici nebo právo na podmíněčné propuštění,²¹ právo na práci,²² anebo právo na diplomatickou ochranu.²³

Příkladem stížnosti, ve které Soud došel k názoru, že Úmluva není aplikovatelná, je věc *Botta v. Itálie*. Stěžovatel na invalidním vozíku v ní argumentoval, že italská vláda nepřijala patřičná opatření, když nezajistila, aby soukromé lázeňské ústavy umožnily fyzicky postiženým osobám přístup na pláž. Soud mínil, že článek 8 Úmluvy nepokrývá právo na přístup na pláž v rámci stěžovatelovy dovolené, který nebyl v místě jeho bydliště, a tedy ani součástí jeho každodenního života.²⁴ Ač v době projednávání případu Botta a přijímání rozsudku se zdálo, že hlavním důvodem, pro který se ustanovení článku 8 Úmluvy neaplikovalo, byl časový prvek, tedy skutečnost, že stěžovatel byl omezen v přístupu na pláž jednou za rok, v květnu roku 2002 byl názor Soudu nejen potvrzen, nýbrž rozšířen o časovou neomezenost trvání zásahu.²⁵

Úmluva je živým nástrojem ochrany práv a základních svobod a je tímto způsobem Soudem aplikována a vykládána. Na rozdíl od

¹⁸ Abdulaziz, Cabales a Balkandali v. Spojené království, rozsudek z 28. května 1985, Série A č. 94; stížnost č. 19066/91, roz. 5. 4. 1993, D. R. 74, str. 179; stížnost č. 21808/93, roz. 8. 9. 1993, D. R. 75, str. 264; stížnost č. 24088/94, roz. 12. 10. 1994, D. R. 79, str. 138

¹⁹ Stížnost č. 9019/80, roz. 7. 7. 1981, D. R. 27, str. 181, 192; Luberti v. Itálie, rozsudek z 23. února 1984, Série A č. 75

²⁰ Stížnost č. 11278/84, roz. 1. 7. 1985, D. R. 43, str. 216; stížnost č. 30913/96, Slepčik v. Česká republika a Nizozemí, roz. 2. 9. 1996, D. R. 86, str. 176

²¹ Stížnost č. 22564/93, roz. 14. 4. 1994, D. R. 77, str. 179

²² Stížnost č. 6907/75, roz. 1975, D. R. 3, str. 153

²³ Stížnost č. 12822/86, roz. 9. 12. 1987, D. R. 54, str. 201

²⁴ Rozsudek z 24. února 1998, Sbírka rozsudků a rozhodnutí 1998-I, viz též kapitola pojednávající o článku 8 Úmluvy

²⁵ Zehnalová a Zehnal v. Česká republika, stížnost č. 38621/97, roz. 14. 5. 2002 (viz též kapitola týkající se článku 8 Úmluvy)

případů Botta a Zehnal a Zehnalová interpretoval Soud článek 8 Úmluvy ve věci *López Ostra a další v. Španělsko* poněkud širěji, když stanovil, že se vztahuje i na ochranu obydlí před imisemi z nedalekého soukromého rostlinného závodu.²⁶ Podobný názor pak Soud vyjádřil i ve věci *Guerra a další v. Itálie*, kde odsoudil italskou vládu za to, že dostatečně neinformovala místní obyvatelstvo o nebezpečí plynoucím z nedaleké chemické továrny.²⁷

Soud není vázán ustanoveními, jejichž porušení se stěžovatel v souvislosti se situací či stavem, na který si stěžuje, odvolává. Může posoudit předmět stížnosti, který se na první pohled vymyká Úmluvě, z pohledu jiného ustanovení. Tak například, ačkoli právo na vstup na území cizího státu a nebýt z něj vyhoštěn není Úmluvou zaručeno, akt vyhoštění může za určitých okolností vyvolávat otázky porušení článků 3 a 8 Úmluvy a může se tedy přímo dotknout soukromého a rodinného života stěžovatele,²⁸ anebo ho vystavit nebezpečí, že bude v zemi přijetí podroben nelidskému zacházení nebo trestu,²⁹ které je článkem 3 Úmluvy zakázáno. Podobně, přestože Úmluva nezaručuje právo na odvolání v občanskoprávních věcech, může Soud stížnost věc zkoumat z hlediska dodržování procesních práv ve smyslu ustanovení článku 6 Úmluvy, který zaručuje právo na spravedlivé řízení o občanskoprávních i trestních věcech.

Během mnohaleté praxe Komise a Soudu byla ustanovení Úmluvy aplikována na množství situací, které zdánlivě neměly s lidskoprávní doménou nic společného. Uvedme například dědická práva mimomanželských dětí, která byla uznána jako práva odvozená od práva na respektování rodinného života,³⁰ právo na rodinný život rozvedeného cizince, který měl být vyhoštěn, zatímco

²⁶ Rozsudek z 9. prosince 1994, Série A č. 303-C

²⁷ Rozsudek z 19. února 1998, Sbírka rozsudků a rozhodnutí 1998-I

²⁸ Moustaquim v. Belgie, rozsudek z 18. února 1991, Série A č. 193

²⁹ Soering v. Spojené království, viz výše

³⁰ Marckx v. Belgie, rozsudek z 13. června 1979, série A č. 31; Inze v. Rakousko, rozsudek z 28. října 1987, Série A č. 126

jeho nezletilé dítě narozené ještě za trvání manželství mělo zůstat s matkou v Nizozemí,³¹ práva vlastníků nájemních domů, jimž bylo zákonem nařízeno snížit výši nájemného.³²

Osobní aplikace Úmluvy

Triviální označení „osobní“ aplikace Úmluvy vymezuje rozsah kompetence Soudu *ratione personae* zabývat se jemu předloženými případy.

Termín „každý“ uvedený hned v několika různých ustanoveních Úmluvy a protokolů odráží obecnost lidských práv. Subjektem, který se může dovolávat svých práv, je v první řadě „fyzická osoba“. Na rozdíl od ustanovení občanského práva hmotného a procesního však stěžovatelem může být jak občan státu, proti němuž stížnost směřuje, tak i cizinec (např. stížnost na vyhoštění či vydání do ciziny). Může jím být i nezletilý aniž by musel být před Soudem zastoupen opatrovníkem nebo právním zástupcem,³³ duševně nemocný, neboť zbavení či omezení způsobilosti k právním úkonům není pro oprávnění stěžovatele podat stížnost rozhodující,³⁴ konečně i odsouzený ve výkonu trestu odnětí svobody nebo obviněný či obžalovaný ze spáchání trestného činu, na něhož byla uvalena vazba. Narozdíl od většiny právních systémů jednotlivých států, které přiznávají určitá práva i počatému dítěti, embryo dosud nebylo štrasburskými orgány uznáno „jednotlivcem“ ve smyslu článku 34 Úmluvy.³⁵

Otázkou, zda rodiče mohou předložit stížnost jménem svým i jménem svých dětí, přestože to podle národního právo nebylo

možné vzhledem ke střetu zájmů, se Soud zabýval ve věci *Covezzi a Morselli v. Itálie*.³⁶ Stěžovatelé byli obviněni ze zneužívání nezletilých. V průběhu trestního řízení jim byl dočasně zakázán styk s jejich vlastními dětmi. Na námitku italské vlády, že rodiče neměli oprávnění předložit stížnost i za své děti, Soud připomněl, že osoba nemající podle vnitrostátního práva právo zastupovat zájmy jiné osoby může přesto za určitých okolností jednat jejím jménem před Soudem. Jde-li o střet zájmů nezletilého dítěte a jeho biologickým rodičem a opatrovníkem, mohly by některé skutečnosti být Soudu zatajeny, zejména skutečnost, že práva nezletilého nebyla účinně hájena.³⁷ Proto ačkoli rodiče jsou zbaveni svých rodičovských práv, jejich postavení biologických rodičů stačí k tomu, aby zastoupili zájmy svých dětí. Soud též podotkl, že formální podmínky pro podání individuální stížnosti nemusí být nutně totožné s kritérii *locus standi* vnitrostátního práva.

Druhá kategorie stěžovatelů, „nevládní organizace“, je dosti široká a zahrnuje nejrůznější subjekty jako jsou vydavatelé novin, odborové orgány³⁸ nebo politické strany.³⁹ V postavení stěžovatele však nemohou být obce a místní orgány státní správy.⁴⁰ Soud definoval pojem „nevládní organizace“ v rozsudku *Holy Monasteries v. Řecko*,⁴¹ v němž se řecká vláda snažila charakterizovat stěžovatele jako státní subjekty vzhledem k úzkému vztahu státu a církve.

Podle stále judikatury štrasburských orgánů si „nevládní organizace nemůže stěžovat na porušení práv svých členů, pokud tato

³⁶ Stížnost č. 52763/99, roz. 24. 1. 2002

³⁷ *Scozzari a Giunta v. Itálie*, rozsudek z 13. července 2000, Sbíрка rozsudků a rozhodnutí 2000-VIII, odst. 138

³⁸ Stížnost č. 6538/74, roz. 21. 3. 1975, D. R. 2, str. 90

³⁹ *Socialistická strana Turecka a další v. Turecko*, rozsudek z 25. května 1998, Sbíрка rozsudků a rozhodnutí 1998-III; *Svobodná a demokratická strana Turecka v. Turecko*, rozsudek z 8. prosince 1999, Sbíрка rozsudků a rozhodnutí 1999-VIII

⁴⁰ Stížnost č. 13252/87, roz. 14. 12. 1988, D. R. 59, str. 251

⁴¹ Rozsudek z 9. prosince 1994, Série A č. 301-A

³¹ *Berrehab v. Nizozemí*, rozsudek z 21. června 1988, Série A č. 138

³² *Mellacher v. Rakousko*, rozsudek z 19. prosince 1989, Série A č. 169

³³ Stížnost č. 6753/74, roz. 19. 12. 1974, D. R. 16, str. 105

³⁴ Stížnost č. 21029/92, roz. 10. 12. 1992, stížnost č. 31534/96, roz. 16. 9. 1997; *Matter v. Slovensko*, rozsudek z 5. července 1999 (nepublikován)

³⁵ Stížnost č. 8416/78, roz. 13. 5. 1980, D. R. 19, str. 244

práva mají individuální charakter,⁴² i když Komise učinila z této judikatury výjimku ve věci scientologické církve.⁴³ Stejně tak některá práva a svobody, které Úmluva a její protokoly garantují, nemohou být vzhledem ke svému charakteru předmětem stížnosti právnické osoby. Jde například o zásah do práva na rodinný a soukromý život ve smyslu článku 8 Úmluvy, právo na uzavření manželství zaručeného článkem 12 Úmluvy, právo na vzdělání ve smyslu článku 2 Protokolu č. 1, či právo na svobodné volby garantované ustanovením článku 3 Protokolu č. 1. Právnické osoby se též nemohou dovolávat práv zaručených článkem 3 Úmluvy.⁴⁴

Ve věci *Sdružení přátel sv. Rafaela a Fréjuse a další v. Francie* stěžovatelé – občanské sdružení a šest jeho členů – namítali porušení svých práv zaručených článkem 8 Úmluvy a článkem 1 Protokolu č. 1 v důsledku stavebního řízení, které údajně zasáhlo i do jejich obydlí. Soud ve svém rozhodnutí připomněl, že stěžovatel je v postavení poškozeného, pokud je především schopen dokázat, že je přímo dotčen porušením Úmluvy, které je předmětem jeho stížnosti.⁴⁵ Takové postavení nelze přiznat sdružení, které nemůže s úspěchem tvrdit, že je poškozeno opatřeními, které zasáhly do práv jeho členů zaručených Úmluvou.⁴⁶

Věc *Agrotexim a další v. Řecko* se týkala údajně nezákonného zásahu místních orgánů do práv soukromé společnosti, jejímiž akcionáři byli stěžovatelé. Soud shledal jejich stížnost neslučitelnou *ratione personae* s ustanoveními Úmluvy, když došel k názoru, že akcionáři společnosti nebyli v postavení poškozených. Společnost sama mohla podat stížnost, přestože byla v likvidaci. Podle názoru

⁴² Stížnost č. 15404/89, roz. 16. 4. 1991, D. R. 70, str. 262

⁴³ Stížnost č. 7805/77, roz. 5. 5. 1979, D. R. 16, str. 68, 70

⁴⁴ Stížnost č. 11921/86, roz. 12. 10. 1988, D. R. 57, str. 81

⁴⁵ Stížnosti č. 39527/98 et 39531/98, roz. 30. 3. 1999

⁴⁶ Stížnost č. 45053/98, roz. 29. 2. 2000

Soudu by akcionáři mohli být ve věci úspěšní, pouze pokud by se jejich společnost nemohla na Soud se stížností obrátit sama.⁴⁷

Stěžovatelem ve věci *G.J. v. Lucembursko* byl většinový vlastník (90%) akcií obchodní společnosti. Vyhlásil úpadek, který byl úředně potvrzen rozhodnutím obchodního soudu. Ve své stížnosti namítal, že likvidační řízení trvalo nepřiměřeně dlouho. Soud odmítl námitku vlády, že stěžovatel není v postavení poškozeného ve smyslu článku 34 Úmluvy, když uvedl, že společnost v okamžiku podání stížnosti byla v likvidaci a předmět stížnosti se dotýkal jak jednání správce jmění společnosti, tak řízení před obchodním soudem. Stěžovatel, který provozoval obchodní transakce prostřednictvím obchodní společnosti, měl přímý osobní zájem na meritu stížnosti a byl tudíž v postavení poškozeného.⁴⁸

Na rozdíl od stížnosti podané vydavatelem novin *Leigh, Guardian Newspapers Ltd. a Observer Ltd. v. Spojené království*,⁴⁹ byla stížnost *Ahmed a další v. Spojené království*,⁵⁰ podaná svazem UNISON, který namítal zásah do politické činnosti místních vládních úředníků, kteří byli jejími členy, shledána Komisí nepřijatelnou. Ta mínila, že zákon upravující jejich politickou činnost nezasáhl do práv svazu jako právnické osoby. Na druhé straně jednotlivé stížnosti podané vládními úředníky, kteří byli přímo dotčeni v důsledku aplikace této právní normy, byly Komisí přijaty.

Konečně třetí kategorie stěžovatelů, „skupina osob“, je subjektem složeným z více osob, které se dovolávají porušení práv nebo svobod uvedených v Úmluvě či v jejích protokolech. „Skupinou osob“ může být skupina rodičů stěžujících si na porušení práva na vzdělání svých dětí,⁵¹ nebo skupina čtenářů deníku, jehož vydávání bylo státními orgány zastaveno. Podle názoru Soudu totiž samotná skutečnost, že

⁴⁷ Rozsudek z 24. října 1995, Série A č. 330-A

⁴⁸ Rozsudek z 26. října 2000 (neuveřejněn)

⁴⁹ Rozsudek z 26. listopadu 1991, Série A č. 216

⁵⁰ Stížnost č. 22954/93, roz. 12. 9. 1995

⁵¹ Stížnost č. 6853/74, roz. 9. 3. 1977, D. R. 9, str. 28

stěžovatelé, kteří namítali porušení práva na získávání informací ve smyslu článku 10 Úmluvy, byli nepřímě postiženi zastavením distribuce deníku, nestačila, aby mohli být kvalifikováni do postavení poškozených ve smyslu článku 34 Úmluvy.⁵²

Doposud jsme hovořili o subjektech, které se mohou se stížností na Soud obrátit. Nyní se podíváme na subjekty, proti kterým může být stížnost podána. Předně, jednotlivec se nemůže na Soud obrátit se stížností na činnost jiných fyzických či právnických osob, jako je advokát či literární periodikum.⁵³ Činnost takových subjektů zakládá odpovědnostní vztah státu, pokud by měl povinnost specifická práva chránit, jako například právo formovat a povolit odbory či právo na vzdělání.⁵⁴ Ve věci *Van der Musselle v. Belgie* došel Soud k závěru, že se stát nemůže zbavit své odpovědnosti jejím přenesením na fyzické osoby, a shledal ho odpovědným za fungování systému právní pomoci, kterou v jednotlivých případech poskytovala belgická advokátní komora.⁵⁵ O několik let později, ve věci *Costello-Roberts v. Spojené království*, řešil Soud otázku odpovědnosti státu za tělesné tresty udělované a vykonávané v soukromých školách. Posoudil případ z hlediska článku 3 a 8 Úmluvy a stanovil, že stát má povinnost zajistit dětem vzdělání tak, jak to vyžaduje článek 2 Protokolu č. 1, a že školní disciplinární systém spadá pod pojem práva na vzdělání ve smyslu tohoto ustanovení.⁵⁶

Velmi zajímavý byl případ *Nielsen v. Dánsko*, v němž Soud odmítl pro svou nepřislusnost *ratione personae* stěžovatelovu námitku učiněnou ve smyslu článku 5 Úmluvy s tím, že jeho hospitalizace na dětském psychiatrickém oddělení nebyla opatřením státního

⁵² Stížnosti č. 40150/98, 40153/98 a 40160/98, roz. 6. 11. 2001

⁵³ Stížnost č. 9022/80, roz. 1983, D. R. 33, str. 21

⁵⁴ Rozsudek *Young, James a Webster v. Spojené království* z 13. srpna 1983, Série A č. 44, str. 21-26, odst. 51-65

⁵⁵ Rozsudek z 23. listopadu 1983, Série A č. 70, str. 14-15, odst. 28-30

⁵⁶ Rozsudek z 25. března 1993, Série A č. 247-C, odst. 28

orgánu, nýbrž rozhodnutím jeho matky učiněným v rámci výkonu jejich rodičovských práv.⁵⁷

Odpovědnost státu ve stížnostech na nelidské zacházení ze strany soukromých osob je třeba posuzovat současně z hlediska článku 1 a 3 Úmluvy. Prvně uvedené ustanovení vyžaduje od smluvních států, aby zajistily práva a svobody zakotvené v Úmluvě všem, kdo spadají pod jejich jurisdikci. Za tímto účelem musí podniknout nezbytné kroky, aby zabránily podrobení jednotlivců jednání, které je článkem 3 zakázáno, a to i ze strany jiných soukromých osob. Předmětem stížnosti *A. v. Spojené království*⁵⁸ bylo nelidské zacházení otčima s jeho devítiletým dítětem. Otčím byl britskými orgány obžalován z ublížení na zdraví, neboť dítě bil zahradní holí, ale v konečném důsledku byl osvobozen. Na námitku stěžovatele opřenou o článek 3 Úmluvy Soud odpověděl, že vzhledem k tomu, že na otčímovo počínání bylo britskými soudy pohlíženo jako na „rozumné trestání“, zákon, jenž takový názor umožňoval, nezajistil dostatečnou ochranu před jednáním v rozporu s článkem 3 Úmluvy. Podobně v případě *X a Y v. Nizozemi*⁵⁹ stěžovatelé napadali nemožnost zahájit trestní řízení proti původci sexuálních útoků na jejich dceru, která se nemohla bránit vzhledem ke svému mentálnímu onemocnění, a nebyla schopna se vyjádřit, zda s takovým jednáním souhlasila či nikoli. Soud zde uznal, že došlo k porušení článku 8 Úmluvy v důsledku nedostatečné ochrany před podobnými útoky prostřednictvím ustanovení trestního zákona.

Konečně, stěžovatel ve věci *Gustafsson v. Švédsko*⁶⁰ byl vlastník restaurace, který si stěžoval na jednání odborů, jehož členy byli i jeho zaměstnanci, poté, co jim nepřiznal právo na kolektivní vyjednávání. Svá tvrzení opíral o ustanovení článku 11 Úmluvy a článku 1 Protokolu č. 1 s tím, že stát nedostál své povinnosti a neochránil ho

⁵⁷ Rozsudek z 28. listopadu 1988, Série A č. 144, str. 23, odst. 63

⁵⁸ Rozsudek z 23. září 1998, Sbírka rozsudků a rozhodnutí 1998-VI

⁵⁹ Rozsudek z 26. března 1985, Série A č. 91

⁶⁰ Rozsudek z 25. dubna 1996, Sbírka rozsudků a rozhodnutí 1996-II

před „průmyslovou“ žalobou. Soud uznal, že článek 11 lze na daný případ použít, i když neshledal jeho porušení. Pokud jde o druhé invokované ustanovení, mínil, že jej nelze použít na spory se zaměstnanci, kteří jsou s ním v pracovním poměru.

Výše bylo uvedeno, že osoba, která má v úmyslu zahájit řízení před Soudem, musí být v postavení poškozeného v důsledku porušení alespoň jednoho z práv nebo svobod zaručených Úmluvou nebo jejími protokoly alespoň jednou smluvní stranou (viz též výše věcná aplikace Úmluvy). Úmluva neumožňuje podání stížnosti ve formě *actio popularis*.⁶¹ Předmětem stížnosti proto nemůže být obsah zákona nebo jeho části, není-li prokázána jeho minulá či budoucí aplikace ve stěžovatelské případě.

Pojem „přímého poškozeného“ orgány Úmluvy rozšířily o pojem „potenciálního poškozeného“ a „nepřímého poškozeného“. Tímto směrem se ubírající judikatura umožnila jednotlivci podat stížnost i když nebyl přímo dotčen konkrétním opatřením, rozhodnutím nebo jednáním státního orgánu. Na stěžovateli – „potenciálním poškozeném“ – však i nadále zůstává, aby doložil, že takovým aktem státního orgánu mohl být skutečně dotčen a že tedy existovalo reálné nebezpečí porušení jeho práv garantovaných Úmluvou.

Stížnosti *Dudgeon v. Spojené království*,⁶² *Norris v. Irsko*⁶³ či *Modinos v. Kypr*⁶⁴ se týkaly možného použití zákonných aktů upravujících trestní odpovědnost za homosexuální styky stěžovatelů. V prvně zmíněném případě stěžovatel tvrdil, že mohl být trestně stíhán kvůli své homosexuální orientaci, což negativně působilo na jeho psychiku. Byl vyslýchán policií, která též provedla v jeho bydlišti domovní prohlídku, avšak trestní stíhání proti němu nakonec zahájeno nebylo. Soud ve svém rozsudku uvedl, že pouhá existence

⁶¹ Stížnost č. 31699/96, roz. 17. 1. 1998, podaná více než jedním milionem občanů Severního Irsku, byla Komisí odmítnuta jako neslučitelná *ratione personae* s ustanoveními Úmluvy

⁶² Rozsudek z 22. října 1981, Série A č. 45

⁶³ Rozsudek z 26. října 1988, Série A č. 142

⁶⁴ Rozsudek z 22. dubna 1993, Série A č. 259

zákona soustavně a přímo zasahovala do stěžovatelova soukromého života ve smyslu článku 8 Úmluvy.

„Potenciálním“ poškozeným může být i skupina osob. Ve věci *Balmer-Schafroth v. Švýcarsko* vláda ve svém stanovisku k přijatelnosti a meritu stížnosti namítala, že stěžovatelé, kteří žili nedaleko jaderné elektrárny, nemohli být poškozeni rozhodnutím rozšiřujícím licenci elektrárny, neboť důsledky, které uváděli, byly velmi vzdálené na to, aby je přímo zasáhly. Soud však argumenty vlády odmítl s tím, že námitky stěžovatelů byly již předtím přijaty federální švýcarskou radou. Došel k závěru, že k porušení Úmluvy může dojít i tehdy, jestliže zatím nedošlo k žádné materiální škodě či morální újmě.⁶⁵

Ve věci *Open Door and Dublin Well Woman v. Irsko* šlo o zákaz nařízený irskými soudy nerozšiřovat informace určené těhotným ženám o možnosti provedení potratu mimo území Irsku. Vláda namítala, že dvě ženy, které se ke stížnosti připojily, nebyly v postavení poškozených, neboť sice byly ve věku, kdy mohly mít děti, ale dosud nebyly těhotné. Soud naopak mínil, že tyto dvě stěžovatelky náležely ke skupině žen, které byly právě ve věku, kdy mohly mít děti, a byly tudíž zákazem též postiženy, neboť riskovaly, že když skutečně otěhotní, bude se zákaz na ně přímo vztahovat.⁶⁶

Na důsledky použití vnitrostátního zákona si stěžovali i stěžovatelé v případech *Marckx v. Belgie* a *Johnston a další v. Irsko*. V prvním případě se jednalo o zákonem omezená dědická práva dětí narozených mimo manželství⁶⁷ a v druhém případě o právní důsledky ústavou zakázaného rozvodu manželství.⁶⁸ V postavení „poškozeného“ se dále ocitl i uživatel telekomunikačních služeb,

⁶⁵ Rozsudek z 26. srpna 1997, Sbírka rozsudků a rozhodnutí 1997-IV; Will v. Lichtejnštejnsko, rozsudek z 28. října 1999, Sbírka rozsudků a rozhodnutí 1999-VII

⁶⁶ Rozsudek z 29. října 1992, Série A č. 246

⁶⁷ Rozsudek z 13. června 1979, Série A č. 31, str. 13, odst. 27

⁶⁸ Rozsudek z 18. prosince 1986, Série A č. 112, str. 21, odst. 42

když existovala obecná zákonná opatření, která umožňovala tajný odposlech telefonních hovorů a cenzuru poštovních zásilek.⁶⁹

Otázku postavení „potenciálního poškozeného“ Soud řešil i v již zmíněném případě *Soering v. Spojené království* v souvislosti s možným vydáním stěžovatele do Spojených států, kde byl obviněn z trestných činů, za které mu hrozilo uložení trestu smrti. Stěžovatel riskoval, pokud by byl skutečně odsouzen, že bude vystaven tzv. „syndromu cely smrti“, který podle jeho názoru zakládal jednání zakázané článkem 3 Úmluvy. Soud ve vyslovil názor, že stát, který stěžovatele vydává, nese odpovědnost za důsledky vyplývající ze zacházení v rozporu s článkem 3, kterému může být stěžovatel v zemi přijetí podroben.⁷⁰

Podobnou otázkou se Soud zabýval též ve věcech *Chahal v. Spojené království*⁷¹ nebo *D. v. Spojené království*.⁷² V prvním případě stěžovatel namítal, že jeho vydání do Indie porušovalo ustanovení článku 3 Úmluvy, neboť jako politický aktivista sikhického hnutí riskoval, že bude mučen. Soud stanovil, že odpovědnost vydávajícího státu je založena tehdy, jestliže je zde opodstatněná domněnka, že v případě vydání bude stěžovatel vystaven reálnému nebezpečí, že bude v zemi přijetí podroben nelidskému nebo ponižujícímu zacházení. V posléze uvedeném případě si stěžovatel, který byl v pokročilém stadiu AIDS, namítal porušení téhož ustanovení, když bude vydán do rodného St Kitts, neboť tam neexistovala adekvátní lékařská péče pro jeho druh nemoci.

Stěžovatel v postavení „potenciálního poškozeného“ přirozeně musí splnit formální podmínky stanovené článkem 35 odst. 1 Úmluvy pro podání stížnosti: musí vyčerpat vnitrostátní právní prostředky naprávy a vyčkat konečného rozhodnutí, než se na Soud obrátí.

⁶⁹ *Klass a další v. Německo*, rozsudek z 6. září 1978, Série A č. 28, str. 18–19, odst. 34–36

⁷⁰ Rozsudek z 7. července 1989, série A č. 161

⁷¹ Rozsudek z 15. listopadu 1996, Sbírká rozsudků a rozhodnutí 1996-V

⁷² Rozsudek z 2. května 1997, Sbírká rozsudků a rozhodnutí 1997-III

Připomeňme v této souvislosti, že v případě *Vijayanathan a Pusparajah v. Francie*⁷³ byla stížnost Soudem shledána neslučitelnou *ratione personae* s ustanoveními Úmluvy, neboť stěžovatelé – občané Srí Lanky tamilského původu – nebyli v postavení „poškozených“. Pro Soud bylo totiž rozhodující, že rozhodnutí o vyhoštění nebylo samo o sobě vykonatelné a nařízení o vyhoštění nebylo v okamžiku, kdy se věci zabýval, ještě vydáno. Stěžovatelé měli navíc možnost se proti takovému nařízení odvolat.

Konečně, zajímavým případem, ve kterém byla řešena otázka „potenciálního poškozeného“, byl i případ *Klass a další v. Německo*,⁷⁴ v němž stěžovatelé napadali vnitrostátní zákon upravující tajné odposlouchávání telefonních hovorů, ale nepředložili se svou stížností žádný důkaz o použití zákona v jejich případě. Podle názoru Soudu by bylo nespravedlivé nepokládat je za poškozené v důsledku možného porušení jejich práv za situace, kdy opatření o odposlouchávání byla sama o sobě tajná, a proto si nemohli žádný důkaz v tomto ohledu opatřit.

Vedle „přímého poškozeného“ a „potenciálního poškozeného“ zná judikatura štrasburských orgánů i termín „nepřímý poškozený“. Jsou jimi rodinní příslušníci přímého poškozeného, dále osoby, které jsou s přímým poškozeným pevně spřízněny, osoby, které utrpěly škodu v důsledku poškození jiného, a konečně osoby mající zájem na ukončení porušování práv. Pokud stěžovatel uvádí, že je v postavení „nepřímého poškozeného“, musí zároveň označit „přímého poškozeného“, jenž musí souhlasit s podáním stížnosti. Soud například ve věci *McCann a další v. Spojené království* přijal stížnost rodinných příslušníků tří zabitých členů Irské Republikánské armády, kteří si stěžovali na porušení článku 2 Úmluvy.⁷⁵

Ve výše zmíněném případě *Chahal v. Spojené království*, jehož

⁷³ Rozsudek z 27. srpna 1992, Série A č. 241-B

⁷⁴ Rozsudek z 6. září 1978, Série A č. 28, odst. 36-38

⁷⁵ Rozsudek z 27. září 1995, Série A č. 324

předmětem bylo vyhoštění stěžovatele, člena sikhského separatistického hnutí, jenž mohlo mít za následek porušení článku 3, nebyla stížnost podána jen samotným vyhošťovaným, nýbrž i jeho ženou a dětmi, kteří tvrdily, že vyhoštění manžela a otce poruší i ustanovení článku 8 Úmluvy, jenž zaručuje právo na rodinný život. Stížnost *Kurt v. Turecko*⁷⁶ se týkala zmizení stěžovatelčina syna, který byl naposled viděn v cele předběžného zadržení. Stěžovatelka se jednak dovolávala ustanovení článků 5 a 13 Úmluvy v souvislosti s okolnostmi zmizení jejího syna, jednak článku 3 Úmluvy a namítala, že je podrobena dlouhotrvajícímu stresu. Uveďme též věc *Abdulaziz, Cabales a Balkandali v. Spojené království*,⁷⁷ jejímž předmětem byla aplikace britského imigračního právního předpisu, která manželům stěžovatelek, které měly povolení k trvalému pobytu, bránila vstupu na území Spojeného království. Soud došel k závěru, že došlo k porušení ustanovení článků 8, 13 a 14 Úmluvy.

V postavení „nepřímého poškozeného“ může být konečně i dědic po stěžovateli zemřelém v průběhu řízení před Soudem. Podobný „přechod práva na stížnost“ umožňují pouze ta práva a svobody zakotvené v Úmluvě a jejich protokolech, které nemají osobnostní charakter. Takovým právem je kupř. majetkové právo,⁷⁸ je-li předmětem stížnosti konfiskace a nedostatečné odškodnění, nikoli však výplata důchodových či sociálních dávek.

S postavením poškozeného logicky souvisí i otázka vzniklé škody. V tomto ohledu je třeba uvést, že stěžovatel nemusí proto, aby byl Soudem uznán „poškozeným“ ve smyslu článku 34 Úmluvy (do 31. října 1998 článku 25), doložit, že mu vznikla materiální škoda či

nemateriální újma. Existence a rozsah škody či újmy je relevantní až pro přisouzení spravedlivého zadostiučinění, které může Soud v konečném důsledku přisoudit ve smyslu článku 41 Úmluvy (původně článek 50). Například, ve věci *De Jong, Baljet a Van Den Brink v. Nizozemí*⁷⁹ nizozemská vláda oponovala, že třetí stěžovatel nebyl v postavení poškozeného, když neutrpěl žádnou škodu. Byl vojenským nováčkem, který neposlechl rozkaz svých nadřízených odporující jeho náboženskému přesvědčení, a v důsledku toho byl zadržen a byla na něho uvalena vazba. Vláda namítala, že stěžovatel neutrpěl žádnou újmu, neboť doba, kterou strávil ve vazbě, byla odečtena od délky trestu, který mu byl posléze uložen. Soud však byl toho názoru, že stěžovatel byl přímo dotčen rozhodnutím o uvalení vazby a že odečtení doby tam strávené od délky trestu odnětí svobody ho nezbavilo postavení „poškozeného“. Ve věci *Eckle v. Německo*,⁸⁰ která se týkala délky trestního řízení zahájeného proti stěžovateli pro podvod, Soud mínil, že snížení trestu odnětí svobody a zastavení trestního řízení v důsledku jeho nepřiměřené délky, neodnímá stěžovateli postavení poškozeného. O zcela rozdílnou situaci by šlo, jestliže vnitrostátní orgány by připustily, že práva či svobody byly porušeny na úkor stěžovatele a napraví situaci porušující práva a stěžovatele adekvátně odškodní.⁸¹

Ve věci *Powell v. Spojené království* byli stěžovateli rodiče, jejichž syn zemřel v důsledku nedostatečné lékařské péče. Zahájili disciplinární řízení před interním disciplinárním orgánem ve snaze určit odpovědnost jednotlivých lékařů. Pouze jeden z nich byl uznán vinným z nedostatečné péče. Stěžovatelé se proti tomuto rozhodnutí odvolali, vzápětí však vzali své odvolání zpět, neboť se domnívali, že nemají velkou šanci ve věci uspět. Mimoto dvouleté policejní vyšetřování bylo zastaveno v důsledku nedostatku důkazů. V rámci občanskoprávního řízení zdravotnický orgán

⁷⁶ Rozsudek z 25. května 1998, Sběrka rozsudků a rozhodnutí 1998-III

⁷⁷ Rozsudek z 28. května 1985, Série A č. 94

⁷⁸ *Deweer v. Belgie*, rozsudek z 27. února 1980, Série A č. 35; *Malhous v. Česká republika*, stížnost 33071/96, roz. 13. 12. 2000, Sběrka rozsudků a rozhodnutí 2000-XII; *Des Fours Walderode v. Česká republika*, stížnost č. 40057/98, roz. 4. 3. 2003; *Hartman a Hartman v. Česká republika*, stížnost č. 53341/99, rozsudek 17. 12. 2002; *Pincová a Pinc v. Česká republika*, rozsudek 5. listopadu 2002, nepublikován

⁷⁹ Rozsudek z 20. května 1984, Série A č. 77

⁸⁰ Rozsudek z 15. července 1982, Série A č. 51

⁸¹ Odst. 66

připustil, že diagnóza a následná lékařská péče nebyla dostatečná a přisoudil stěžovatelům náhradu škody. Ti přijali přisouzenou sumu, a řízení proti lékařům bylo v důsledku toho zastaveno. Soud, který se zabýval námitkami na porušení ustanovení článků 2 a 8 Úmluvy, uvedl, že pokud příbuzný zemřelého přijme náhradu škody a souhlasí se zastavením občanskoprávního řízení týkající se údajné nedostatečné lékařské péče, přestává být v postavení poškozeného v souvislosti s okolnostmi poskytované péče zemřelému či v souvislosti s vyšetřováním, které bylo vedeno po jeho smrti. V daném případě se stěžovatelé sami připravili o možnost dovést občanskoprávní řízení do konce, neboť vzali zpět odvolání proti rozhodnutí, kterým byl jeden z lékařů shledán odpovědným za nedostatečnou péči.⁸² Podobné stanovisko vyjádřil Soud i v případě *Craher v. Spojené království*, ve kterém manželský pár přijal finanční kompenzaci za smrt syna způsobeného vojáky,⁸³ nebo ve věci *Hay v. Spojené království*, kde stěžovatelům byla vyplacena náhrada škody za zabití jejich bratra policisty.⁸⁴

Poslední otázka týkající se postavení stěžovatele jako „poškozeného“ ve smyslu článku 34 Úmluvy je otázka ztráty tohoto postavení v průběhu řízení před Soudem a důsledky z toho vyplývající. Stěžovatel ztrácí postavení poškozeného, jestliže řízení před odvolacím soudem skončí v jeho prospěch a jestliže rozhodnutím tohoto soudu řízení končí. Stejně tak pravomocné zastavení trestního řízení proti stěžovateli mu odebrává toto postavení. Na druhé straně však osvobození od trestního obvinění a zastavení trestního stíhání stěžovatele nezabývá možnosti obrátit se na Soud se stížností na porušení některých procesních práv zaručených ustanovením článku 6 Úmluvy, k nimž došlo v průběhu řízení a které byly napraveny, nebo se stížností na nepřiměřenou délku soudního řízení. Ve výše zmíněném rozsudku *Eckle v. Německo*

⁸² Stížnost č. 45305/99, roz. 4. 5. 2000

⁸³ Stížnost č. 24520/94, roz. 11. 1. 2000

⁸⁴ Stížnost č. 41894/98, roz. 17. 10. 2000

Soud uvedl okolnosti, za jakých stěžovatel ztrácí postavení poškozeného. Stěžovatel není v takovém postavení nejprve tehdy, jestliže vnitrostátní orgány přiznaly, že došlo k porušení jeho práv zaručených Úmluvou, došlo-li k nápravě situace či okolností, které porušovaly jeho práva a konečně, když je zřejmé, že je se stěžovatelem jednáno způsobem, který opodstatňuje závěr, že porušení, ke kterým došlo, byla vážně zohledněna vnitrostátními orgány. Soud tato pravidla poprvé aplikoval v případě *Lüdi v. Švýcarsko*,⁸⁵ když odmítl námitku vlády, že stěžovatel ztratil své postavení poškozeného v důsledku snížení trestu odvolacím soudem. Konstatoval, že místo, aby vnitrostátní soudy přiznaly, že použití tajného agenta v trestním řízení bylo v rozporu s Úmluvou, došlo k závěru, že jeho účast v trestním řízení byla slučitelná s nároky Úmluvy. Podobně rozhodl ve věci *Moustaquim v. Belgie*,⁸⁶ kdy bylo nařízeno o stěžovatelově vyhoštění odloženo po dobu trvání dvouletého trestního řízení, během kterého mohl zůstat na belgickém území. Nicméně, vnitrostátní orgány stěžovatele dostatečně neodškodnily za to, že žil pět let ve stresu a strachu z vyhoštění.

Časová aplikace Úmluvy

Rozsah časové aplikace Úmluvy je odrazem **kompetence *ratione temporis* Soudu**. Z hlediska mezinárodního práva vstoupila Úmluva v platnost 3. září 1953, tedy v den, kdy desátý členský stát Rady Evropy předložil svůj akt ratifikace Úmluvy.

Úmluva nevyžaduje od jednotlivých smluvních států, aby integrovaly Úmluvu a dodatkové protokoly do svých právních systémů.⁸⁷ Jen ty z nich, které přijaly monistický systém mezinárodního práva,

⁸⁵ Rozsudek z 15. června 1992, Série A č. 238, odst. 34

⁸⁶ Rozsudek z 18. února 1991, Série A č. 193

⁸⁷ Stížnost č. 10873/84, roz. 10. 10. 1985, D. R. 44, str. 246

jako Belgie, Česká republika, Francie, Nizozemí, Lucembursko, Slovensko, Švýcarsko a další, umožňují přímou aplikaci práv a svobod v Úmluvě, a tudíž ochranu těchto práv a svobod každému, kdo se nachází pod jejich jurisdikcí.

Logika Úmluvy, tak jak je připomínána v judikatuře Soudu, směřuje k materiální integraci práv a svobod v ní garantovaných tak, aby kterýkoli jednotlivec nacházející se pod jurisdikcí kteréhokoli smluvního státu se mohl dovolat těchto práv v řízení před národními soudními orgány. Judikatura štrasburských orgánů zastává názor, že jednotlivé smluvní státy se zavázaly nejenom k tomu, že jejich zákonodárství bude v souladu s Úmluvou, nýbrž i k tomu, že budou působit na své zákonodárné, správní i soudní orgány, aby průběžně přizpůsobovaly svá jednání a rozhodnutí nárokům Úmluvy.

Podle obecně uznávaných principů mezinárodního práva nelze ustanovení Úmluvy a jejích protokolů použít na skutečnosti, ke kterým došlo před vstupem Úmluvy (resp. jejích protokolů) v platnost vůči jednotlivým smluvním státům. Do 31. října 1998 bylo na uvážení členských států, zda současně s ratifikací Úmluvy uznají pravomoc Komise a Soudu projednávat stížnosti podané proti nim, anebo zda počátek jejich pravomoci odloží na pozdější datum. Současné znění Úmluvy tento výběr nepřipouští. Ustanovení článku 19 Úmluvy totiž výslovně stanoví, že „K zajištění plnění závazků přijatých Vysokými smluvními stranami v této Úmluvě a jejích protokolech se zřizuje Evropský soud pro lidská práva, dále jen „Soud“. Svou činnost vykonává trvale“.

Bývalá Česká a Slovenská Federativní Republika ratifikovala Úmluvu 18. března 1992 a zároveň uznala pravomoc Komise a Soudu projednávat stížnosti podané proti ní. Po rozpadu federace (31. prosince 1992) se Česká republika, stejně jako Slovensko, stala členem Rady Evropy k 30. červnu 1993. Výbor ministrů Rady Evropy přijal prohlášení obou nově vzniklých samostatných států o jejich vázanosti Úmluvou zpětně k 1. lednu 1993. Výkladem ústavních zákonů o právním nástupnictví je Česká republika vázána Úmluvou od data ratifikace ČSFR, tedy od 18. března 1992. Vláda České republiky tento fakt potvrdila ve svém stanovisku k přijatelnosti

a k meritu stížnosti *Kuchař a Štis v. Česká republika*.⁸⁸ Úmluva byla uveřejněna ve Sbírce zákonů č. 41/1992 jako sdělení bývalého federálního ministerstva zahraničních věcí pod číslem 209/1992.

Vraťme se nyní k obecným pravidlům kompetence Soudu *ratione temporis*. Jestliže se okolnosti daného případu váží k datu před vstupem Úmluvy v platnost pro zainteresovaný stát a pokračují i po tomto datu, jen ty skutečnosti, ke kterým došlo po vstupu v platnost, mohou být předmětem stížnosti. Nicméně Soud může při projednávání stížnosti přihlížet i k dřívějším okolnostem. V případě *Zana v. Turecko*⁸⁹ stěžovatel namítal nepřiměřenou délku trestního řízení, které bylo zahájeno ještě před datem, než Turecko akceptovalo právo osob uvedených v článku 34 Úmluvy na podání individuální stížnosti. Soud při posuzování přiměřenosti délky soudního řízení vzal v úvahu okolnost, že řízení k shora uvedenému datu trvalo již dva roky a pět měsíců. Podobně v případě *Hokkanen v. Finsko*,⁹⁰ který se týkal práva stěžovatele na svěření jeho dcery do péče a na styk s ní, soudní řízení započalo v roce 1986, ačkoli Úmluva vstoupila v platnost pro Finsko až o čtyři roky později, v roce 1990. Za daných okolností mohl Soud posoudit, zda došlo k porušení stěžovatelových práv po datu vstupu Úmluvy v platnost. Přesto přihlédl k celkovému stavu řízení a jeho průběhu do roku 1990.

⁸⁸ Stížnost č. 37527/97, rozsudek z 18. prosince 2001 (smírné urovnání sporu), nepublikován

⁸⁹ Rozsudek z 25. listopadu 1997, Sbírka rozsudků a rozhodnutí 1997-VII; podobně *Proszak v. Polsko*, rozsudek z 16. prosince 1997, Sbírka rozsudků a rozhodnutí 1997-VIII

⁹⁰ Rozsudek z 23. září 1994, Série A č. 299-A

III. ŘÍZENÍ PŘED EVROPSKÝM SOUDEM PRO LIDSKÁ PRÁVA

Řízení před Soudem lze rozdělit do dvou hlavních etap: 1. řízení do rozhodnutí Soudu o přijatelnosti stížnosti a 2. řízení po rozhodnutí o přijatelnosti stížnosti, vydání rozsudku či potvrzení smírného urovnání sporu.

1. Řízení před rozhodnutím Soudu o přijatelnosti stížnosti

Prvotně podaná stížnost Soudu, napsaná v kterémkoli jazyce kteréhokoli smluvního státu Úmluvy, nemusí být podávána na zvláštním formuláři, který stěžovateli (nebo jeho právnímu zástupci) pracovníci Kanceláře Soudu v průběhu přípravného řízení zašlou. Může být naprosto neformální, v podobě dopisu shrnujícího skutečnosti, které podle názoru stěžovatele způsobily porušení jeho Úmluvou zaručených práv či svobod. Nemusí specifikovat, která ustanovení článků Úmluvy nebo jejích protokolů byla v jeho případě porušena. Stačí, uvede-li právo či svobodu, o nichž se domnívá, že byly na jeho úkor zkráceny. Odvolávat se na Pakt o občanských a politických právech OSN⁹¹ nebo na Listinu základních práv a svobod⁹² není třeba, protože Soud není oprávněn posuzovat stížnost z pohledu těchto dvou právních aktů.

Je velmi důležité, aby v prvotním podání, které stěžovatel Soudu adresuje ve lhůtě šesti měsíců předepsané článkem 35 odst. 1 Úmluvy, byly zmíněny všechny aspekty údajného porušení některého ustanovení Úmluvy (článek 47 odst. 1 a 2 Jednacího řádu Soudu).

⁹¹ Publikovaný ve Sbirce zákonů jako vyhláška bývalého federálního ministerstva zahraničí č. 120/1976 Sb.

⁹² Publikovanou jako usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod

Jestliže ve svém prvním podání uvede, že jeho právo na spravedlivé soudní řízení bylo porušeno, a teprve později (po uplynutí šestiměsíční lhůty) připojí k tomuto tvrzení, že v jeho případě vnitrostátní soud jednal jinak než v jiném jemu podobném případě, tedy stěžovatele diskriminoval (článek 14 Úmluvy), Soud jeho novou námitku odmítne jako opožděnou.

Úmluva ani Jednací řád Soudu neobsahují žádné ustanovení o tom, že by prvotní stížnost měla být Soudu podána prostřednictvím advokáta. V důsledku toho je poměrně velké množství stížností Soudu předkládáno samotnými stěžovateli. Rozhodne-li se nicméně stěžovatel být před Soudem právně zastoupen, což jistě může být jen ku prospěchu věci, zvolený advokát musí být oprávněn vykonávat právní praxi v jednom ze smluvních států Úmluvy a musí být jeho státním občanem [článek 36 odst. 4a) Jednacího řádu Soudu]. V opačném případě je právní zástupce nucen předsedu senátu, ke kterému byla stížnost přidělena, požádat, ve smyslu článku 36 odst. 4b) Jednacího řádu Soudu, o povolení stěžovatele zastupovat. Požádá-li stěžovatel o sepsání své stížnosti advokáta, mělo by jeho podání obsahovat všechny náležitosti oficiálního podání členěné podobným způsobem jako je členěn oficiální formulář Soudu. Většina českých advokátů má ve svých počítačových databázích formulář Soudu uložen. Přesto by se však stěžovatel měl přesvědčit, že jeho podání je formálně nezávadné.

V podání by mělo být nejprve uvedeno celé jméno a příjmení, a pokud je stěžovatelem právnická osoba, též její právní forma (akciová společnost, společnost s ručením omezeným atd.) (článek 47 odst. 1 a 2 Jednacího řádu Soudu). Dále by mělo následovat datum a místo narození stěžovatele, jeho trvalé a případně přechodné bydliště. Podává-li stížnost advokát, nesmí samozřejmě chybět ani jeho jméno, titul a adresa kanceláře s telefonickým, faxovým a případně i e-mailovým spojením. Důležitou informací, která nesmí chybět, je uvedení státu, proti kterému je stížnost vedena. Podání by mělo dále obsahovat ucelené vyličení skutkového stavu s uvedením dat a míst správních či soudních, případně i jiných orgánů, které v dané věci rozhodovaly. Upřesňování spisových

značek vydaných rozhodnutí, usnesení a rozsudků není nezbytné. Po vylíčení skutkového stavu by mělo následovat naprosto jasně stanovené meritum stížnosti, tedy porušení práv a svobod, na která si stěžovatel stěžuje, případně i s uvedením článků Úmluvy. Pouhé citování ustanovení, o které je stížnost opřena, naprosto nestačí. Má-li být předmětem stížnosti údajně nepřiměřená délka občanskoprávního řízení, bezdůvodné neprovedení důkazů, které strany navrhovaly, a zároveň odmítnutí ústavní stížnosti pro formální náležitosti, ačkoli se stěžovatel domnívá, že tyto náležitosti v jeho případě byly splněny, je třeba všechny takové námítky ve stížnosti taxativně vyjmenovat, neboť jenom tak může Soud stížnost posoudit „ze správného úhlu“. Prosté sdělení advokáta, že se stěžovatel domnívá, že v jeho věci došlo k porušení práva na spravedlivé řízení ve smyslu článku 6 odst. 1 Úmluvy, je naprosto nedostačující. V trestním řízení musí advokát jasně uvést, v čem nespravedlnost spočívá, tj. zda v neprovedení důkazů (kterých, z jakého důvodu a kterým vnitrostátním soudem), nevyslechnutí svědků, kteří byli údajně důležití pro trestní řízení (jména svědků, důvod, proč měli být vyslechnuti) atd.

Podobně vágně jsou velmi často sepsovány stížnosti brojící proti důvodům zadržení, uvalení a prodloužení vazby a zároveň tzv. nespravedlnosti trestního řízení. Stejně jako v předchozím případě je naprosto nezbytné k tomu, aby se Soud mohl věci kvalitně zabývat, oddělit námítky stěžovatele proti zákonnosti (tedy důvodům) uvalení vazby od zákonnosti (důvodů) rozhodnutí o jejím prodloužení.

Ve stížnosti sepsané advokátem na oficiálním formuláři (který je jinak po prvotním podání automaticky stěžovateli zaslán Kanceláří Soudu) by nemělo chybět ani prohlášení o tom, zda stejná stížnost byla či nikoli již dříve předložena jiné mezinárodní soudní instituci, a o tom, že skutečnosti uvedené ve formuláři stížnosti jsou pravdivé. Formulář je samozřejmě nutno podepsat a datovat. Měla by k němu být též připojena plná moc.

V prvotním podání stížnosti není třeba upřesňovat nároky na spravedlivé zadostiučinění ve smyslu článku 41 Úmluvy. Ty se stanou

aktuálními, pokud Soud stížnost přijme k meritornímu posouzení (článek 60 Jednacího řádu).

Ve smyslu článku 34 odst. 2 Jednacího řádu Soudu lze veškerý písemný styk s Kanceláří Soudu, až do okamžiku přijetí stížnosti k meritornímu posouzení, vést v kterémkoli oficiálním jazyce jednoho ze smluvních států. Jakmile Soud rozhodne o přijatelnosti stížnosti, lze se Soudem komunikovat buď v angličtině či ve francouzštině, které jsou oficiálními jazyky Rady Evropy. O užití oficiálního jazyka smluvního státu musí rozhodnout předseda senátu, který danou věc projednává (článek 34 odst. 4 Jednacího řádu).

Stížnost k Soudu není návrhem na zahájení řízení jako před vnitrostátním soudem. Není proto třeba ji psát v takové formě. Soud je navíc oprávněn rozhodovat pouze o tom, zda v konkrétním případě byla práva a svobody, na jejichž porušení si stěžovatel stěžuje, skutečně porušena (článek 34 Úmluvy). Nemá proto smysl žádat o zrušení rozhodnutí vnitrostátního soudu, neboť takové rozhodnutí Soud nemůže vydat.

Jak již bylo výše naznačeno, je velmi důležité správně a pravdivě uvést datum podání stížnosti, neboť z porovnání s datem posledního vnitrostátního rozhodnutí, resp. jeho doručení, je možno zjistit, zda stěžovatel podal stížnost ve lhůtě šesti měsíců. Toto datum nikdy není datem formální registrace stížnosti. Datem podání stížnosti je zpravidla datum uvedené v prvotním podání, jestliže je z něho patrný úmysl stěžovatele podat stížnost a předmět stížnosti. Jestliže podání není datováno, je dnem podání datum uvedené na poštovním razítku. Datum uvedené na obálce z poštovního úřadu je datem podání stížnosti i v případě, jestliže je podání viditelně antidatováno.

Na rozdíl od řízení před vnitrostátními soudy není stěžovatel povinen platit výdaje vlády dotčeného státu, pokud je jeho stížnost po předání zástupcům této vlády k vyjádření shledána nepřijatelnou. Naopak, stěžovatel má právo, aby jeho výdaje byly kryty vládou, a to buď jako součást smírného urovnání věci anebo rozhodnutí Soudu vyjádřeného v rozsudku o spravedlivém zadostiučinění ve smyslu článku 41 Úmluvy, dojde-li Soud k názoru, že v projedná-

vaném případě došlo k porušení Úmluvy nebo jejích dodatkových protokolů.

Pokud jde o výdaje Soudu, není řízení před ním zpoplatněno. Stěžovatel, který se s přáním podat stížnost k Soudu obrátí na advokáta a domnívá se, že bude moci již od samého podání žádat o tzv. právní pomoc k zaplacení jeho služeb, je na omylu. O právní pomoc je možno požádat, resp. Soud ji přizná teprve poté, co byla stížnost předána vládě dotčeného státu k vyjádření a vláda předložila své stanovisko nebo lhůta k jeho předložení marně uplynula (článek 91 odst. 1 Jednacího řádu). Žádost stěžovatele, která by měla obsahovat potvrzení finančního úřadu o jeho příjmech, zasílá Soud vládě dotčeného státu k vyjádření. Právní pomoc je určena k pokrytí výdajů stěžovatelova právního zástupce spojených se studiem spisu, sepsáním jeho vyjádření ke stanovisku vlády, případně přípravou na veřejné jednání před Soudem a cestovními náklady s jednáním spojenými.⁹³

Podání stížnosti nemá odkladný účinek vůči vykonatelným rozhodnutím vnitrostátních soudů. Jednací řád Soudu však umožňuje stěžovateli požádat o tzv. předběžné opatření ve smyslu článku 39, podle kterého „1. Senát, případně jeho předseda, může buď na žádost jedné ze stran nebo jiné zainteresované osoby, nebo z moci úřední, nařídít stranám přijmout takové předběžné opatření, jehož přijetí je podle jejich názoru nezbytné v zájmu stran nebo v zájmu správného průběhu řízení. ... 3. Senát může vyzvat strany, aby mu dodaly informace o každé otázce, která se vztahuje k jím doporučeným předběžným opatřením.“

Z čistě právního hlediska není takové opatření vynutitelné. S ohledem na poslušnost smluvních států vůči rozhodnutím Soudu je však poměrně účinným prostředkem nátlaku. Předběžné opatření je přijímáno ve výjimečných případech, zejména při vyhoštění do země, kde by stěžovatel riskoval život, tedy v těch případech, kde by mohla vzniknout nenapravitelná škoda.

Vedle přijetí předběžného opatření může Soud na naléhavou stíž-

⁹³ Viz příloha č. VI

nost aplikovat ustanovení článku 40 Jednacího řádu, podle kterého „V naléhavém případě a při zachování všech ostatních procesních opatření může tajemník Soudu se souhlasem předsedy senátu všemi dostupnými prostředky informovat dotčenou smluvní stranu o předložení stížnosti a jejím stručném obsahu.“ Ustanovení článku 40 Jednacího řádu bylo použito v případě tří stížností podaných proti České republice.

Vzhledem k velkému množství podaných stížností a nebezpečí zahlcení Soudu je otázka způsobu posouzení stížností velmi důležitá. Jakmile Soud obdrží stížnost, předseda sekce, které byla stížnost přidělena, určí soudce, jenž stížnost prostuduje jako soudce zpravodaj (ve spolupráci s jedním z právních asistentů Kanceláře Soudu) (článek 49 Jednacího řádu). V průběhu studia spisu může požádat strany, aby mu dodaly informace týkající se skutkového stavu či doplňující dokumenty. Zároveň rozhodne, zda bude stížnost posouzena výborem nebo senátem, jemuž posleze předloží zprávu s návrhem na řešení věci. Pokud věc bude projednávat senát, soudce zpravodaj může navrhnout, aby stížnost byla předána vládě dotčeného státu s výzvou, aby se vyjádřila k její přijatelnosti a meritů, anebo aby byla stížnost prohlášena za nepřijatelnou, případně aby byla vyškrtána ze seznamu stížností, jestliže si to přeje stěžovatel nebo jestliže byla věc vyřešena, případně pro kterýkoliv jiný důvod, který opodstatňuje závěr, že není nezbytné pokračovat v jejím projednávání.

Rozhodnutí výboru tří soudců

Jestliže z textu stížnosti není zjevně patrné porušení práva, na které stěžovatel poukazuje, anebo stěžovatel nevyčerpal vnitrostátní právní prostředky nápravy či nepředložil svou stížnost ve lhůtě šesti měsíců od rozhodnutí o posledním vnitrostátním právním prostředku nápravy, anebo jestliže právo, jehož porušení je předmětem stížnosti, není Úmluvou ani jedním z jejích dodatkových protokolů zaručeno, je stížnost předložena tříčlennému výboru (článek 53 odst. 4 Jednacího řádu). Výbor rozhodne o nepřijatelnosti stížnosti i tehdy, pokud ke skutečnostem, které se ke stěžovatelově námitce

porušení daného ustanovení Úmluvy vztahují, došlo před ratifikací Úmluvy dotčeným státem nebo na území, které nespadá pod jeho jurisdikci, anebo pokud stát, proti němuž je stížnost vedena, není smluvní stranou Úmluvy, a konečně tehdy, jestliže stěžovatel není osobou poškozenou. Výbor může též stížnost vyškrtnout ze seznamu stížností. Nedojde-li tříčlenný výbor k jednomyslnému rozhodnutí, je stížnost předložena jednomu ze čtyř senátů Soudu podle toho, ve kterém z nich zasedá soudce zpravodaj, jenž zprávu o stížnosti předkládá (článek 53 odst. 4 Jednacího řádu). Ve smyslu článku 28 Úmluvy je rozhodnutí výboru konečné.

V roce 2002 bylo řízení před tříčlenným výborem zjednodušeno. Ačkoli i nadále výbor může odmítnout stížnost pouze jednomyslným rozhodnutím, nevydává formální rozhodnutí. O jednání výboru je sepsován pouze protokol a stěžovatel či jeho právní zástupce je pouze písemně informován o tom, že jeho stížnost byla projednána výborem tří soudců, který ji odmítl jednomyslným rozhodnutím (článek 53 Jednacího řádu). Dopis Kanceláře Soudu obsahuje jméno předsedy výboru a velmi stručné uvedení důvodu, pro který byla stížnost shledána nepřijatelnou. Řízení se jistě tímto opatřením urychlilo. Nicméně, nelze opomenout skutečnost, že pokud byla stížnost odmítnuta pro svou zjevnou neopodstatněnost, stěžovatel se nikdy nedozví, v čem konkrétně tříčlenný výbor zjevnou neopodstatněnost spatřoval. Připomeňme totiž, že než byla změna řízení před tříčlenným výborem uvedena v platnost, stěžovatel, resp. jeho právní zástupce byli právními asistenty Kanceláře Soudu písemně informováni o možných důvodech odmítnutí stížnosti, a to včetně judikatury, která se na daný případ vztahovala. Stěžovatel měl pak možnost na dopis Kanceláře odpovědět a případně doplnit další skutečnosti týkající se jeho stížnosti. Změnou řízení byl této možnosti zbaven.

Rozhodnutí senátu

Senát může v prvním kole posuzování stížnost buď odmítnout (tedy prohlásit ji za nepřijatelnou) nebo ji předložit vládě k vyjádření anebo vyškrtnout ze seznamu stížností. Může rovněž postoupit věc velkému senátu. Do druhého kola se dostanou jen ty stížnosti, které byly předloženy vládě dotčeného státu a posléze stěžovateli. Senát zpravidla rozhodne i o tom, zda je nezbytné konat ve věci veřejné ústní jednání (a to jak pokud jde o otázku přijatelnosti, tak o meritum věci), a pokud se domnívá, že ho není třeba svolávat, předběžně se vyjádří k otázce porušení ustanovení Úmluvy, které je předmětem stížnosti. Připomeňme, že po rozhodnutí o přijatelnosti stížnosti je veškerá korespondence Soudu se zúčastněnými stranami vedena v oficiálních jazycích Rady Evropy – angličtině či francouzštině. Výjimku z tohoto pravidla může povolit předseda senátu, který věc projednává [článek 34 odst. 3a) Jednacího řádu].

Ačkoli jak výbor tak senát mohou stížnost prohlásit za nepřijatelnou, stížnosti předkládané senátu jsou zpravidla složitější a soudci jim věnují často dlouhou rozpravu před tím, než o jejich přijatelnosti či nepřijatelnosti rozhodnou. Jestliže se senát domnívá, že nemůže na základě stěžovatelem vyloženého skutkového stavu přímo přijmout rozhodnutí o přijatelnosti stížnosti, anebo se mu zdá, že je stížnost opodstatněná, předloží ji oběma stranám k vyjádření. O svém rozhodnutí strany ihned písemně informuje. Informaci o tomto úkonu stranám doprovází skutkový stav sepsaný v angličtině či francouzštině společně s otázkami položenými vládě, týkajícími se přijatelnosti stížnosti a jejího merita. Vláda i stěžovatel mají možnost se k věci vyjádřit a zároveň odpovědět na Soudem položené otázky ve stejné lhůtě. Stanovisko vlády, jež je třeba předložit v jednom z oficiálních jazyků Rady Evropy, je poté zasláno stěžovateli. Na rozdíl od vlády může stěžovatel sepsat své stanovisko v oficiálním jazyce některého smluvního státu. Zjistí-li jedna ze stran, že není schopna předložit své stanovisko ve stanovené lhůtě, je její povinností o tom předem Kancelář Soudu uvědomit a požádat o prodloužení lhůty. Takové žádosti je ve většině případů vyhověno. Jestliže se otázky polo-

žené stranám v rámci „předání stížnosti k vyjádření vláde“ vztahují jen k některým stěžovatelským námitkám uvedeným ve stížnosti, je úkolem stran vyjádřit se jen k této části stížnosti.

Jestliže se po obdržení stanovisek senát domnívá, že argumentace stran je nedostatečná, může obě strany vyzvat k doplnění, a to buď písemně anebo v rámci ústního jednání. K tomu, zda upřednostňují ústní či písemné doplňující řízení, se ostatně strany vyjadřují písemně, a to na základě dopisu Kanceláře Soudu zasílaného stranám po obdržení jejich prvního písemného stanoviska (článek 59 Jednacího řádu).

Veřejné ústní jednání je svoláváno do budovy Soudu ve Štrasburku. Svolává-li se takové jednání před tím, než rozhodne o přijatelnosti stížnosti, zástupci vlády se v jeho průběhu vyjadřují jako první.⁹⁴ Je to proto, že vystupují na straně ochránce vnitrostátního pořádku a mohou proto namítat nevyčerpání právních prostředků nápravy ze strany stěžovatele. Naopak, během ústního jednání pouze o meritu stížnosti je právem stěžovatele vyslovit se v první řadě. Jak v prvním, tak i ve druhém případě, jakmile se k věci vyjádřily obě strany, mohou jim soudci položit doplňující otázky. Po zpravidla desetiminutové přestávce na přípravu ústní jednání pokračuje odpověďmi stran a jejich závěrečnými řečmi. Ihned po ukončení veřejného jednání se senát odebírá k poradě, která je neveřejná. Během veřejného jednání se vláda zainteresovaného státu vyjadřuje buď v angličtině či francouzštině. Stěžovateli je povoleno přednést svou řeč v jeho mateřském jazyce, pokud je oficiálním jazykem jednoho ze smluvních států Úmluvy. Čeští stěžovatelé a jejich právní zástupci

tedy mohou před Soudem mluvit česky, přičemž Soud na své náklady zajišťuje překlad do oficiálních jazyků Rady Evropy. Znamená to, že jestliže stěžovatel nebo jeho právní zástupce nemá ani pasivní znalost jednoho z oficiálních jazyků, musí v dostatečném předstihu před zahájením ústního jednání písemně požádat Kancelář Soudu o tlumočení z angličtiny, resp. francouzštiny do češtiny.

Ústní jednání jsou veřejná, pokud senát nerozhodne na základě vlastního uvážení anebo na žádost jedné ze stran či jiné zainteresované osoby, že přístup do jednací síně je zakázán tisku a veřejnosti pro celé jednání nebo jeho část, a to v zájmu ochrany morálky, veřejného pořádku nebo národní bezpečnosti v demokratické společnosti nebo v zájmu nezletilých osob nebo ochrany soukromí stran v řízení.

Vyškrtnutí stížnosti ze seznamu případů

Vyškrtnout stížnost ze seznamu případů může jak tříčlenný výbor, tak i senát Soudu, a to s odkazem na ustanovení článku 37 Úmluvy, podle kterého „1. Soud může v kterékoli fázi řízení rozhodnout o vyškrtnutí stížnosti ze seznamu případů, jestliže okolnosti dovolují dospět k závěru, že a) stěžovatel již nemíní trvat na své stížnosti, nebo b) věc již byla vyřešena, nebo c) pro jakýkoli jiný Soudem zjištěný důvod není dále opodstatněné pokračovat v jejím projednávání.“

Ačkoli k vyškrtnutí stížnosti může dojít i po jejím přijetí, v rámci smírného urovnání sporu, většina těchto jinak výjimečných rozhodnutí je učiněna právě v první etapě projednávání stížnosti, tedy do rozhodnutí Soudu o její přijatelnosti. Stěžovatel má povinnost informovat Kancelář Soudu o svém úmyslu nepokračovat v projednávání stížnosti. Stejný úmysl lze však vyvodit i z jednání stěžovatele, který neodpovídá na několiknásobné výzvy, formulované doporučeným dopisem Kanceláře Soudu.⁹⁵ Důvody, pro které stěžovatel upustí od své stížnosti k Soudu, mohou být různé. Může jednoduše „zapo-

⁹⁴ 18. února 2002 se konalo veřejné jednání o přijatelnosti a meritu věci Zehnalová a Zehnal v. Česká republika, stížnost č. 38621/97; 15. června 1999 bylo svoláno veřejné jednání o meritu věci Špaček, s. r. o. v. Česká republika, stížnost č. 26449/95; 13. září 2000 bylo svoláno veřejné jednání před Velkým senátem ve věci Malhous v. Česká republika, stížnost č. 33071/96; 29. května 2002 se konalo veřejné jednání před velkým senátem ve stížnostech Poláček a Poláčková v. Česká republika č. 38645/97 a Gratzinger a Grazingerová v. Česká republika č. 39794/98; 11. března 2003 se konalo veřejné ústní jednání ve věci Hartman a Hartman v. Česká republika č. 53341/99

⁹⁵ Stížnost č. 43780/98, roz. 3. 7. 2001

menout na podanou stížnost“. Může se však stát, že jeho nezájem pokračovat ve stížnosti je odůvodněn „napravením situace, která byla předmětem jeho stížnosti“ správními nebo soudními orgány zainteresovaného státu, resp. uspokojením žádosti, která je předmětem jeho stížnosti.

Stížnost je těž vyškrtuta, dojde-li k jejímu vyřešení. Stěžovatel už nemá na co si stěžovat, podání stížnosti ztratilo své opodstatnění. Například, podá-li jednotlivec stížnost na odmítnutí vydat mu konfiskovaný majetek a věc je v okamžiku podání stížnosti souzena pouze vnitrostátním soudem první instance, avšak odvolací soud rozhodne ve prospěch stěžovatele, je věc vyřešena a jeho stížnost vyškrtuta ze seznamu případů, jakmile o rozhodnutí odvolacího soudu stěžovatel informuje Kancelář Soudu.

Posledním důvodem, který může Soud vést k rozhodnutí o vyškrtnutí stížnosti ze seznamu případů, je jiná okolnost, která je důvodem nepokračovat v projednávání stížnosti. Stane se tak, jestliže stěžovatel zemře a jeho stížnost má čistě osobnostní charakter. Tak např. jestliže předmětem stížnosti bylo umístění stěžovatele v psychiatrické léčebně a délka projednávání jeho žádosti o přezkoumání zákonnosti tohoto umístění, vdova po stěžovateli nemá aktivní legitimaci (jinými slovy nemá *locus standi*, tedy není v postavení poškozeného ve smyslu článku 34 Úmluvy – viz výše), aby mohla v řízení před Soudem pokračovat.

Rozhodnutí o vyškrtnutí stížnosti ze seznamu stížností není osudové. Ve smyslu druhého a třetího odstavce článku 37 Úmluvy totiž „Soud ... pokračuje v projednávání stížnosti, vyžaduje-li to dodržování lidských práv stanovených Úmluvou a jejími protokoly. Soud může rozhodnout o vrácení stížnosti do seznamu případů, jestliže se domnívá, že okolnosti odůvodňují takový krok.“ Je však zcela na uvážení Soudu, zda stížnost vyškrtne, anebo zda bude pokračovat v jejím projednávání s odkazem na výše zmíněný druhý a třetí odstavec článku 37 Úmluvy. Uvedme jeden příklad za všechny: Ve stížnosti ukrajinského stěžovatele, který si stěžoval na podmínky svého držení v cele smrti, matka a právní zástupce několik měsíců po podání stížnosti, která byla mezitím předána vládě k vyjádření

a kterou posléze Soud přijal k meritornímu rozhodnutí, zaslali Kanceláři Soudu dopisy, kde vylíčili, že se od jisté doby podmínky věznění zlepšily do té míry, že je pokládají za uspokojivé. Soud však rozhodl, že zlepšení podmínek nemohlo ovlivnit předchozí období, kdy stěžovatel byl vězněn v horších podmínkách, a že je tedy účelné pokračovat v projednávání stížnosti.⁹⁶

Objeví-li se nové předtím neznámé okolnosti, odůvodňující vrácení stížnosti do seznamu případů, Soud tak učiní a pokračuje v projednávání stížnosti.

Důvody nepřijatelnosti stížnosti

Důvody nepřijatelnosti stížnosti jsou taxativně vyjmenovány v ustanovení článku 35 odst. 2, 3 a 4 Úmluvy.

Stížnost anonymní. Ve smyslu druhého odstavce článku 35 písm. a) Soud nebude posuzovat žádnou individuální stížnost mu předloženou podle článku 34, která je anonymní. Jinými slovy, každá stížnost předložená Soudu musí obsahovat jméno a příjmení stěžovatele a v případě právnické osoby její název. Je pochopitelné, že někdy může mít stěžovatel velmi dobré a pádné důvody k tomu, aby své jméno neuveřejňoval. V těchto případech sice uvede ve formuláři pro stížnost své jméno a příjmení, datum narození, občanství a zaměstnání, avšak může požádat, aby tyto skutečnosti zůstaly v tajnosti. Pokud Soud jeho žádost schválí, stěžovatel bude označen na všech veřejnosti přístupných materiálech týkajících se jeho věci jen iniciálami svého jména. Nejen rozhodnutí o přijatelnosti stížnosti a rozsudky Soudu jsou totiž přístupné veřejnosti. Soud pravidelně vydává sborníky obsahující shrnutí jednotlivých případů, kterými se za dané období zabýval, včetně stížností, které byly zatím předány vládám jednotlivých smluvních států k vyjádření. Za těchto okolností může být stěžovatelovo jméno zveřejněno v okamžiku předání stížnosti vládě. Avšak předseda senátu, kterému byl případ

⁹⁶ Nazarenko v. Ukrajina, rozsudek z 29. 4. 2003 (nepublikován)

přidělen, může stěžovateli dovolit, aby jeho jméno nebylo zveřejňováno. Učiní tak však pouze tehdy, jde-li o naprosto výjimečný a zcela odůvodněný případ.⁹⁷ Stěžovatel, který si přeje zůstat v anonymitě, musí jasně specifikovat důvody, které ho k tomu vedou.

Stížnost v podstatě stejná jako stížnost již Soudem projednávaná. Podle ustanovení druhého odstavce písmena b) článku 35 Soud nebude posuzovat žádnou individuální stížnost předloženou podle článku 34, která je v podstatě stejná jako stížnost již předtím Soudem projednávaná anebo již předložená jiné mezinárodní vyšetřovací nebo smírčí instanci, a pokud neobsahuje žádné nové důležité informace.

O stížnost „v podstatě stejnou“ jde tehdy, jestliže nové podání téhož stěžovatele obsahuje stejné námitky uvedené již v jeho předchozí stížnosti, bez toho, aniž by bylo doplněno o nové relevantní skutečnosti, o kterých předtím nevěděl. Existence nových relevantních skutečností zde má rozhodující význam. Tak např. stěžovatel, jehož stížnost byla Soudem odmítnuta pro nevyčerpání vnitrostátních právních prostředků nápravy, se může znovu se stejnou stížností na Soud obrátit poté, co tyto opravné prostředky vyčerpá. V jiném případě se během vnitrostátního řízení mohou objevit nová fakta, která opodstatňují podání nové stížnosti, jako například neustále se prodlužující řízení před vnitrostátními soudy.⁹⁸ Naopak „novou relevantní skutečností“ nejsou dodatečné právní argumenty stěžovatele nebo jeho právního zástupce k původně podané stížnosti.⁹⁹

Stížnost již jednou předložená jiné mezinárodní vyšetřovací nebo smírčí instanci. Ve smyslu článku 35 odst. 2 písm. b) Úmluvy

⁹⁷ Článek 47 odst. 3 jednacího řádu Soudu stanoví, že „Stěžovatel, který si nepřeje, aby jeho totožnost byla odkryta, musí tuto skutečnost sdělit Soudu s uvedením důvodů, které ho vedou k použití výjimky ze zásady veřejnosti řízení před Soudem.“

⁹⁸ Stížnost č. 8233/78, roz. 3. 10. 1979, D. R. 17, str. 122; stížnost č. 9621/81, roz. 13. 10. 1983, D. R. 33, str. 217; stížnost č. 40226/89, roz. 27. 8. 2002

⁹⁹ Stížnost č. 8206/78, roz. 10. 7. 1981, D. R. 25, str. 147

Soud neprojedná též stížnost, která byla již předtím předložena jiné mezinárodní vyšetřovací nebo smírčí instanci. Jen velmi zřídka se stává, že se na Soud obrátí stěžovatel, který předtím neuspěl u jiné mezinárodní soudní instance. Učiní-li tak, Soud a předtím Komise se doposud neseťkaly s problémem stížnost z tohoto důvodu odmítnout. Jestliže stěžovatel nejprve podá stížnost k Výboru lidských práv OSN v Ženevě, který ji posoudí na základě Paktu o občanských a politických právech, týž stěžovatel se již nemůže – po obdržení rozhodnutí Výboru – se stejnou stížností obrátit na Soud.¹⁰⁰ K tomu, aby Soud odmítl stížnost z tohoto důvodu, musí jít skutečně o stížnost identickou, o které předtím rozhodl jiný mezinárodní orgán.¹⁰¹ Ve věci *Pauger v. Rakousko*¹⁰² stěžovatel namítal porušení článku 6 Úmluvy vzhledem k neveřejnému soudnímu řízení, týkajícímu se údajně diskriminačních ustanovení rakouského zákona upravujícího vdovský důchod. Jeho stížnost podaná předtím k Výboru lidských práv OSN nebránila Soudu věc projednat, neboť se týkala pouze údajně diskriminačních ustanovení vnitrostátního zákona, nikoli však otázky spravedlnosti a veřejnosti soudního řízení před vnitrostátními soudy.

Na závěr podotkneme, že stížnost podaná Evropskému výboru pro prevenci proti mučení naprosto nebrání podání (i současnému) stížnosti k Soudu.

Neslučitelnost stížnosti s ustanoveními Úmluvy. Dle ustanovení článku 35 odst. 3 Úmluvy Soud prohlásí za nepřijatelnou každou stížnost podanou podle článku 34, jestliže ji pokládá za neslučitelnou s ustanoveními Úmluvy. Koncept neslučitelnosti s ustanoveními Úmluvy má čtyři aspekty: a) neslučitelnost stížnosti v důsledku omezení jurisdikce státu, proti kterému stížnost směřuje (jinak též *ratione loci*), b) neslučitelnost stížnosti v důsledku omezení rozsahu práv a svobod v Úmluvě obsažených (lze užít i termín *ratione*

¹⁰⁰ Stížnost č. 17512/90, roz. 6. 6. 1992, D. R. 73, str. 214

¹⁰¹ Stížnost č. 11603/85, roz. 1987, D. R. 50, str. 228

¹⁰² Rozsudek z 28. května 1997, Sbíрка rozsudků a rozhodnutí 1997-III

materiae), c) neslučitelnost stížnosti vzhledem k časovému omezení aplikace Úmluvy (známá též pod názvem *ratione temporis*), a konečně d) neslučitelnost stížnosti v důsledku postavení stěžovatele jako poškozeného nebo státu jako žalovaného subjektu (jinak též *ratione personae*).

Důvody neslučitelnost stížnosti s ustanoveními Úmluvy byly podrobně objasněny v kapitole o aplikaci Úmluvy (viz výše).

Zjevná neopodstatněnost. Podle ustanovení článku 35 odst. 3 Úmluvy Soud prohlásí za nepřijatelnou každou stížnost podanou podle článku 34, jestliže ji pokládá za zjevně neopodstatněnou. Soud užije tohoto důvodu pro odmítnutí stížnosti, jestliže po prostudování dokumentů, které se stížností stěžovatel předloží, není *prima facie* zjevně žádné porušení Úmluvy nebo jejích protokolů. Jde například o situaci, kdy stěžovatel nepředloží žádné důkazy, kterými by podložil svá tvrzení ve stížnosti uvedená, nebo kdy skutečnosti ve stížnosti popsané nejdou nad rámec omezení nebo zkrácení, která jsou v souladu s rozsahem práv a svobod zaručených Úmluvou.

Zneužití práva na stížnost. Podle ustanovení třetího odstavce článku 35 Úmluvy prohlásí Soud za nepřijatelnou každou individuální stížnost podanou podle článku 34, jestliže ji pokládá za zneužívající práva na stížnost. Za takovou stížnost Soud považuje kverulantská podání nebo podání, v nichž stěžovatel používá útočné výrazy. Uvedme například, že stížnosti *Drozd v. Polsko*¹⁰³ byla vyškrtána ze seznamu stížností poté, co byl stěžovatelem uveřejněn v denním tisku obsah jeho korespondence s Komisí.

¹⁰³ Stížnost č. 25403/94, roz. 5. 3. 1996

2. Řízení po rozhodnutí Soudu o přijatelnosti stížnosti, smírné urovnání sporu, vynesení rozsudku

Jakmile senát shledá svým většinovým rozhodnutím,¹⁰⁴ že je stížnost přijatelná, vyzve strany ke smírnému urovnání sporu a zároveň je informuje o možnosti předložit doplňující stanoviska k přijatelnosti stížnosti či k jejímu meritu.¹⁰⁵ Nedohodnou-li se strany ve stanovené lhůtě na smírném urovnání sporu, o čemž mají povinnost Kancelář Soudu informovat, přistupuje senát k vynesení rozsudku. Rozsudek obsahuje jméno předsedy a ostatních soudců tvořících senát, který ve věci rozhodl, jméno tajemníka sekce, datum vynesení rozsudku, jména stran a jejich zástupců, popis průběhu řízení, skutkový stav věci, souhrn závěrů stran, právní odůvodnění, výrok, případné řešení úhrady nákladů, uvedení stavu hlasování a případná odlišná stanoviska jednotlivých soudců, kteří nesouhlasili s většinou, nebo jejich výklad souhlasného většinového názoru.

V rozsudku, v němž se senát vyjadřuje o porušení některého ustanovení Úmluvy či protokolů, přizná stěžovateli tzv. spravedlivé zadostiučinění ve smyslu článku 41 Úmluvy (ve znění platném do 31. října 1998 článek 50 Úmluvy) a náhradu nákladů spojených s podáním stížnosti, případně s vedením sporu před vnitrostátními orgány, pokud vnitrostátní právo zainteresovaného státu umožňuje jen částečné odstranění důsledků tohoto porušení. Obecně lze říci, že výška odškodnění závisí na charakteru porušeného práva. Stěžovatelé mohou žádat o náhradu vzniklé jak materiální škody tak morální újmy. V rámci náhrady za škodu materiální Úmluva sice výslovně neumožňuje nařízení tzv. *restitutio in integrum* nebo

¹⁰⁴ Ve smyslu článku 29 odst. Úmluvy „Nebylo-li přijato žádné rozhodnutí podle článku 28, senát se vysloví o přijatelnosti a meritu stížností jednotlivců podaných podle článku 34. Podle odstavce třetího tohoto článku „Rozhodnutí o přijatelnosti je přijato odděleně, pokud Soud ve výjimečných případech nerozhodne jinak“.

¹⁰⁵ Vláda může znovu například namítnout, že stěžovatel nevyčerpal právní prostředky nápravy

restitutio in natura, avšak Soud tak učinil již v případě *Papamichalopoulos a další v. Řecku*.¹⁰⁶ Ke stejnému způsobu náhrady materiální škody se uchýlil nedávno hned v několika stížnostech vedených proti Rumunsku.¹⁰⁷

Pokud jde o odškodnění morální újmy způsobené stěžovateli, senát zpravidla prohlásí, že vynesení rozsudku spolu s rozhodnutím o porušení stěžovatelových práv a svobod je dostatečným spravedlivým zadostiučněním. První výjimku z tohoto pravidla Soud učinil ve věci *Zielinski, Gonzalez, Pradal a další v. Francie*,¹⁰⁸ v níž shledal porušení článku 6 odst. 1 Úmluvy zaručující právo na spravedlivé projednání věci (viz níže). Do té doby v podobných případech Soud uváděl, že nemohl spekulovat o výsledku řízení, pokud by k procesnímu pochybení před vnitrostátními soudy nedošlo, a nemohl tedy předvídat výšku způsobené újmy. Nepřiznával z tohoto titulu žádné finanční odškodnění. Ve výše uvedeném případě, s odvoláním na rozsudek v trestní věci *Colozza v. Itálie*,¹⁰⁹ Soud přiznal finanční

¹⁰⁶ Rozsudek z 30. října 1995, Série A č. 330-B, kde Soud nařídil řeckému státu restituovat stěžovatelům ve lhůtě šesti měsíců sporné pozemky o rozloze 104 018 m², včetně staveb na nich se nacházejících. Pokud by tak vláda neučinila, Soud ji zavázal vyplatit stěžovatelům sumu 5 551 000 000 drachem jako náhradu materiální škody navýšenou o 6% penále po uplynutí šestiměsíční lhůty k zaplacení.

¹⁰⁷ *Brumarescu v. Rumunsko*, rozsudek z 23. ledna 2002, Sbirka rozsudků a rozhodnutí 2002-I; *Hodos a další v. Rumunsko*, rozsudek z 21. května 2002; *Budescu a Petrescu v. Rumunsko*, rozsudek z 2. července 2002; *Cretu v. Rumunsko*, rozsudek z 9. července 2002; *Basacopol v. Rumunsko*, rozsudek z 9. července 2002; *Balanescu v. Rumunsko*, rozsudek z 9. července 2002; *Oprea a další v. Rumunsko*, rozsudek z 16. července 2002; *Ciobanu v. Rumunsko*, rozsudek z 16. července 2002; *Baragan v. Rumunsko*, rozsudek z 1. října 2002; *Mateescu v. Rumunsko*, rozsudek z 22. října 2002; *Curutiu v. Rumunsko*, rozsudek z 22. října 2002; *Gavrus v. Rumunsko*, rozsudek z 26. listopadu 2002; *Gheorghiu v. Rumunsko*, rozsudek ze 17. prosince 2002; *Savulescu v. Rumunsko*, rozsudek ze 17. prosince 2002; *Popescu Nasta v. Rumunsko*, rozsudek ze 7. ledna 2003; *Tarbasanu v. Rumunsko*, rozsudek z 11. února 2003; *Grigore v. Rumunsko*, rozsudek z 11. února 2003; *State a další v. Rumunsko*, rozsudek z 11. února 2003

¹⁰⁸ Rozsudek z 28. října 1999, Sbirka rozsudků a rozhodnutí 1999-VII

¹⁰⁹ Rozsudek z 12. února 1985, Série A č. 89

náhradu za „ztrátu šancí“ před vnitrostátními soudy způsobenou procesním pochybením. V duchu tohoto rozsudku byla přiznána i náhrada škody ve věci *Krčmář a další v. Česká republika*.¹¹⁰

Rozsudky senátů se stávají konečnými, jestliže obě strany prohlásí, že nepožádají o postoupení věci velkému senátu, anebo po uplynutí lhůty tří měsíců od data rozsudku, nepožádala-li žádná ze stran o předložení věci velkému senátu, a konečně pokud kolegium velkého senátu zamítne žádost jedné ze stran o takové postoupení. Rozsudky senátů jsou vypracovávány zpravidla pouze v jednom z jednacích jazyků. Jsou závazné pro dotčenou smluvní stranu, přičemž Výbor ministrů dohlíží na jejich výkon. Rozsudky senátu se vyhláší ústně v sídle Soudu ve Štrasburku, anebo písemně jejich doručením zúčastněným stranám a uveřejněním na internetové stránce Soudu (www.echr.coe.fr nebo www.coe.fr).

Dodejme, že podle ustanovení článku 54A Jednacího řádu může za určitých okolností senát přijmout rozsudek, který bude zároveň obsahovat i rozhodnutí senátu o přijatelnosti stížnosti.

3. Řízení před velkým senátem

Řízení před velkým senátem není samostatnou etapou řízení, má však svá specifika. Z procesního hlediska se ustanovení, kterými se řídí řízení před senáty, aplikují *mutatis mutandis* na řízení před velkým senátem (článek 71 Jednacího řádu).

Žádná ze stížností nemůže být přímo po svém zaregistrování předložena velkému senátu. Může mu být postoupena jedním ze čtyř senátů Soudu, vyvolává-li závažnou otázku týkající se výkladu Úmluvy nebo jejích protokolů, nebo může-li řešení otázky ve stížnosti položené vést k rozporu s dříve vyneseným rozsudkem Soudu. Senát tak může předat věc velkému senátu dokud nevynese rozsudek v meritu věci a pokud se některá ze stran proti tomuto

¹¹⁰ Rozsudek z 3. března 2000 (nepublikován)

postupu nevysloví. Rozhodnutí o předání stížnosti velkému senátu nemusí senát nijak zdůvodňovat. Tajemník Soudu či sekce jen stranám sdělí úmysl senátu případ velkému senátu odevzdat, a ty se mohou k návrhu ve lhůtě jednoho měsíce vyjádřit.¹¹¹

O postoupení věci velkému senátu mohou, ve smyslu článku 43 odst. 1 Úmluvy,¹¹² v tříměsíční lhůtě od data rozsudku senátu požádat i zúčastněné strany, avšak pouze ve výjimečných případech. Učiní tak písemně tajemníku Kanceláře Soudu, s uvedením závažné otázky týkající se výkladu nebo provádění Úmluvy nebo jejích protokolů, anebo závažné otázky všeobecné povahy, která si podle jejich názoru zaslouží projednání před velkým senátem. Kolegium pěti soudců velkému senátu jejich žádost posoudí a přijme ji, pokud věc skutečně tyto otázky vyvolává.¹¹³ Velký senát o merituu věci rozhodne rozsudkem,¹¹⁴ který je vypracováván v obou oficiálních jazycích¹¹⁵ a je konečný.¹¹⁶

¹¹¹ Ve smyslu článku 30 Úmluvy „Vyvolává-li případ projednávaný senátem závažnou otázku týkající se výkladu Úmluvy nebo jejích protokolů, nebo může-li vyřešení otázky vést k rozporu s rozsudkem vyneseným Soudem dříve, může senát, dokud nevynes rozsudek, postoupit případ velkému senátu s výjimkou případů, kdy se některá ze stran vysloví proti.“ Viz též článek 72 Jednacího řádu.

¹¹² Článek 43 odst. 1 Úmluvy stanoví, že „V tříměsíční lhůtě od data rozsudku senátu může každá zúčastněná strana ve výjimečných případech požádat o postoupení věci velkému senátu.“

¹¹³ Viz článek 73 Jednacího řádu.

¹¹⁴ Článek 43 odst. 3 Úmluvy zní: „pokud kolegium žádost přijme, velký senát rozhodne ve věci rozsudkem.“ Viz též článek 73 Jednacího řádu.

¹¹⁵ Podle ustanovení článku 76 odst. 1 Jednacího řádu Soudu „Soud vydává rozsudky v angličtině nebo francouzštině, nestanoví-li, že rozsudek bude vydán v obou oficiálních jazycích.“

¹¹⁶ Článek 44 odst. 1 Úmluvy zní: „Rozsudek velkému senátu je konečný.“

IV. FORMÁLNÍ NÁLEŽITOSTI PODÁNÍ STÍŽNOSTI

Formální náležitosti stížnosti k Soudu jsou obsaženy v ustanovení článku 35 odst. 1 Úmluvy. Jejich splnění je podmínkou pro to, aby Soud mohl posoudit stížnost v jejím merituu.

1. Vyčerpání vnitrostátních právních prostředků nápravy

Podmínka vyčerpat všechny účinné vnitrostátní právní prostředky nápravy před tím, než se stěžovatel obrátí na Soud, není novinkou, kterou by inicioval systém ochrany práv a svobod člověka zavedený Úmluvou. Už z letného pohledu na původní judikaturu Komise jsou patrná určitá obecná pravidla, týkající se vyčerpání vnitrostátních opravných prostředků. Nicméně teprve na konci osmdesátých let, kdy Komise začala být přetížena množstvím stížností, doznala tato pravidla skutečného vývoje, směřujícího k větší přísnosti vůči stěžovatelům, kteří dostupné opravné prostředky považovali za neúčinné či zbytečné.

Ve smyslu článku 35 odst. 1 Úmluvy může Soud „... posuzovat věc až po vyčerpání všech vnitrostátních právních prostředků nápravy podle všeobecně uznávaných pravidel mezinárodního práva a ve lhůtě šesti měsíců ode dne, kdy bylo přijato konečné rozhodnutí.“ Interpretace termínu „opravný prostředek“, či slovy české verze ustanovení článku 35 odst. 1 Úmluvy „vnitrostátní právní prostředek nápravy“, naprosto nezávisí na vnitrostátním právním systému. Už Komise a bývalý Soud byly toho názoru, že se jedná o autonomní termín, jenž by měl být interpretován ve smyslu Úmluvy. Je jím proto každý opravný prostředek, jehož prostřednictvím lze dosáhnout uspokojivého výsledku z pohledu předmětu stížnosti.¹¹⁷

¹¹⁷ Stížnost č. 9022/80, roz. 13. 7. 1983, D. R. 33, str. 21